Tidningen
Balans
NUMMER 2
2021

Fördjupning

Rörelseförvärv enligt
IFRS 3
s. 9

S. 4
Samfälligheten under radarn

S. 22/29
Momsforskningen i Sverige - del 1 & del 2

S. 37
Tre väsentliga frågeställningar rörande tillämpning av IFRS 17 på unit-linkedavtal

FOTO: FOTO: LIESELOTTE VAN DER MEIJS

Välkommen långkörare i Balans fördjupning

I FEMTON ÅR har Björn Gauffin och Sven-Arne Nilsson djupdykt i frågor om redovisning av immateriella tillgångar och goodwill, och under alla år har det resulterat i artiklar i Balans fördjupning. Ett imponerande arbete som jag tror att jag vågar säga saknar motstycke. I en intervju på tidningenbalans.se får Sven-Arne Nilsson frågan om hur länge de räknar med att fortsätta och svarar så här:

- Säg det ... Goodwillfrågan kommer dock att överleva oss. Närmast följer vilka ändringar som IASB kommer att göra i standarderna, och vi får väl hänga med det till det blir klart.

Vi på redaktionen kan bara säga att vi ser fram mot många år med artiklar på samma tema!

Men Rörelseförvärv enligt IFRS 3 är inte det enda i det här numret. I en serie om två delar ställer Björn Forssén frågan om vart momsforskningen i Sverige är på väg och Henrik Persson redogör för tre väsentliga frågeställningar rörande tillämpning av IFRS 17 på unit-linkedavtal, en artikel som också översatts till danska för att spridas i revisionsbranschen i vårt grannland. Roligt!

Sommaren närmar sig och därmed också säsongen för årsmöten i samfällighetsföreningar. Jonas Dahlqvist har skrivit en spännande artikel med rubriken Samfälligheter under radarn där han efterlyser ett K-regelverk för samfällighetsföreningar inriktat på associationsformens speciella förutsättningar. Missa inte den!

Trevlig läsning!

Charlotta Marténg
Chefredaktör

charlotta.marteng@far.se
08-506 112 49

Funderar du på att skriva en fördjupnings-artikel?
Hör av dig till charlotta.marteng@far.se

Balans Fördjupning • Nummer 2/2021

Chefredaktör och ansvarig utgivare
Charlotta Marténg
08-506 112 49

Annonser
Mikael Wallenius,
SB Media AB
08–545 160 78
mikael@sb-media.se

Layout
Trilobit kommunikation

Webb
tidningenbalans.se

Balans Fördjupning ges ut av FAR AB

Medlem av Sveriges Tidskrifter.
TS-kontrollerad fackpressupplaga
10 200 (2019/2020)

Adress
Box 6417
113 82 Stockholm

E-post
fornamn.efternamn@far.se

Balans Fördjupning medföljer vartannat nummer av Balans. Fördjupnings-artiklarna publiceras även löpande på tidningenbalans.se.

Innehåll

NUMMER 2 2021

4 **Samfälligheter under radarn**
Jonas Dahlqvist

9 **Rörelseförvärv enligt IFRS 3**
Björn Gauffin och Sven Arne Nilsson

22 **Momsforskningen i Sverige – del 1**
Björn Forssén

29 **Momsforskningen i Sverige – del 2**
Björn Forssén

37 **Tre väsentliga frågeställningar rörande tillämpning av IFRS 17 på unit-linkedavtal**
Henrik Persson

Samfälligheter under radarn

Samfällighetsföreningar som är skyldiga att göra avsättningar till en underhålls- och förnyelsefond bör explicit förbjudas att aktivera kostnader för underhåll och förnyelse av medlemmarnas gemensamma egendom. Ett K-regelverk för samfällighetsföreningar inriktat på associationsformens speciella förutsättningar skulle utgöra en starkt normerande kraft på ett område som till stora delar saknar extern tillsyn, skriver Jonas Dahlqvist.

Text: **Jonas Dahlqvist**

En samfällighet är en egendom som ägs gemensamt av flera fastighetsägare. Den kan förvaltas direkt av delägarna, men en samfällighetsförening är en vanlig förvaltningsform när delägarna är många. Det finns i dag cirka 30 000 samfällighetsföreningar som omfattar över en miljon fastigheter. Men de utgör en mycket heterogen grupp: associationsformen täcker allt från små koloniträdgårdar till småhusområden med hundratals fastigheter. Föreningarnas verksamhet regleras i huvudsak av lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter (SFL) som också anger samfällighetsföreningarnas syfte:

"En samfällighetsförenings ändamål är att förvalta den samfällighet för vilken den bildats. En samfällighetsförening får inte driva verksamhet som är främmande för det ändamål som samfälligheten ska tillgodose".[1]

En typisk samfällighetsförening som bedriver förvaltning av gemensamma anläggningar i ett småhusområde hamnar oftast i årsbokslut som enda krav under förutsättning att samfällighetsföreningen alls är bokföringsskyldig.[2] Vanligen anger också stadgarna att en förvaltningsberättelse skall upprättas men den behöver inte strikt följa reglerna i till exempel BFNAR 2016:10 såvida inte föreningen frivilligt väljer att upprätta en årsredovisning enligt ÅRL. En samfällighetsförening som är skyldig att avsluta räkenskaperna med ett bokslut och med en omsättning överstigande tre miljoner kronor skall därför tillämpa K2-reglerna enligt BFNAR 2017:3 från och med verksamhetsåret 2018. För mindre föreningar får K1 tillämpas enligt BFNAR 2010:1. Om föreningen frivilligt upprättar en årsredovisning enligt ÅRL används rimligen BFNAR 2016:10 (K2).

Men vem bryr sig? När lagstiftningen sjösattes i början av 1970-talet missade lagstiftaren att institutionalisera externa kontroller för regelefterlevnad och samfällighetsföreningarnas brokiga skara saknar i princip tillsyn. Så länge som medlemmarna inte gör sig omaket att lämna in en klandertalan eller anlita en auktoriserad revisor är extern insyn minimal. Om man vill vara dramatisk kan man likna samfälligheternas förvaltning vid ett svart hål: ingen information tränger ut från denna dunkla sfär. Årsbokslutet för en typisk samfällighetsförening har delägarna som enda avnämare. Vare sig Bolagsverket eller Skatteverket befattar sig normalt med redovisningen och bokslut och årsredovisningar är inte offentliga. Att via register studera samfälligheterningarnas ekonomi är inte möjligt för vare sig myndigheter, forskare eller en intresserad allmänhet. Redovisningen sköts ofta av en bokföringskunnig medlem eller mindre redovisningsbyrå och årsbokslutet kommer med all sannolikhet att granskas av en lekmannarevisor hämtad från delägarnas skara. Icke desto mindre kan de värden som förvaltas vara mycket stora. Som lök på laxen innehåller BFNAR 2017:3 regler som vid en oreflekterad tillämpning kommer i konflikt med associationsformen. Detta kan vara svårt att upptäcka även för auktoriserade revisorer som i princip uteslutande har sin auktorisationsgivande erfarenhet från helt andra associationsformer. Inom bostadsrättssfären finns ett antal resursstarka förvaltare som aktivt kan bidra till verksamhetsstyrningen, men för samfälligheter finns i princip endast Villaägarna och Riksförbundet Enskilda Vägar. Utan att på något sätt förringa det goda stöd som dessa organisationer erbjuder handlar det inte operativ förvaltning och redovisning. Lekmannaförvaltningens svagheter kvarstår därmed i stor utsträckning.

För gemensamma anläggningar av *"kommunalteknisk natur"* (el- och vattenledningar, avlopp, dagvatten, gator, parkeringar, garage med mera) kan Lantmäteriet genom ett anläggningsbeslut bilda en samfällighet i form av en gemensamhetsanläggning. För denna typ av samfällighet (liksom för vissa tredimensionella fastigheter) gäller särskilda regler:

”Att en samfällighetsförening inte ska ta upp en gemensamhetsanläggning som en tillgång får anses klarlagt.”

samfällighetsföreningen är skyldig att avsätta medel till en *underhålls- och förnyelsefond*. Styrelsen har därvid fått i uppgift att upprätta en underhålls- och förnyelseplan i syfte att bedöma storleken på fondavsättningarna[3] för att *”säkerställa underhåll och förnyelse”*. Reservering och ianspråktagande av medel i underhållsfonden sker via resultatdisposition. För att redovisningen skall ge en rättvisande bild för denna grupp av samfällighetsföreningar krävs därför att tillämpning av gällande redovisningsregler sker med beaktande denna speciella associationsform, som i normalfallet är helt inriktad på förvaltning av delägarnas egendom. Frågan är inte bara en redovisningsteknisk detalj utan en del i en helhet som är av avgörande betydelse för att bibehålla en sund ekonomi i samfälligheternas förvaltning.

En egenhet hos samfällighetsföreningar som ställer den i skarp kontrast till bostadsrättsföreningar är nämligen att en samfällighetsförening är inrättad för förvaltning – den varken äger eller nyttjar de tillgångar som den förvaltar. Den ska därför inte ta upp en gemensamhetsanläggning (det vill säga *delägarnas* egendom) som en tillgång. Detta synsätt delas av BFN[4] och understryks i K1 och K2 genom formuleringen att *”ett företag ska redovisa tillgångar som det äger”*. Tillgångar som föreningen behöver för själva förvaltningen (till exempel redskap och maskiner) bokförs dock på vanligt sätt. Ytterligare en egenhet hos samfällighetsföreningar är att associationsformen pekar ut en särskild funktion hos det egna kapitalet. Från ett redovisningsperspektiv är eget kapital ett i det närmaste metafysiskt begrepp. Tillgångar och skulder är väl definierade och skillnaden är eget kapital. Vad övrigt är, det är litteratur. Men för en samfällighetsförening lägger associationsrätten andra synpunkter på vad eget kapital representerar. I en samfällighetsförening som är skyldig att reservera medel till en underhållsfond[5] redovisas denna fond som föreningens bundna egna kapital och ska rimligen reflektera föreningens förmåga att täcka *framtida* underhåll och förnyelse av samfälligheten. Ibland kan underhållet innebära återställande till tidigare standard, men ofta kommer det att handla om klara förbättringsåtgärder för att komma upp i vad som i dag betraktas som normal standard. Vad som 1970 benämndes ”centralantennanläggning” kan i dag förnyas till digital TV via optisk fiber, sannolikt med en tidigare mellanlandning som nät för analog kabel-TV. De tvåglasfönster som var moderna för 50 år sedan ersätts i dag av treglasfönster. Bibehållande av väsentlighet och nytta för delägarna är det som är vägledande och frågan om en utgift är underhåll inom ramen för ändamålet regleras av associationsrätten.

Men hur ska en revisor bedöma underhållsutgifter med utgångspunkt i redovisningens regler? Att en samfällighetsförening inte ska ta upp en gemensamhetsanläggning som en tillgång får anses klarlagt. Men för årsbokslut enligt K2 anger BFNAR 2017:3 punkt 9.7 att förbättringsutgifter på annans fastighet skall bokföras som en tillgång och här kan redovisningsreglerna uppfattas krocka med den speciella associationsformen. I BFN:s kommentar framgår att det är nyttjanderättsinnehavaren som antas utföra underhållet. Eftersom BFNAR 2017:3 tolkar ÅRL 4 kap. 3§ 5st som att tilläggsutgifter kopplat till företagets egna tillgångar (förbättringsutgifter) ska bokföras som en tillgång, ska även en nyttjanderättsinhavare aktivera förbättringsutgifter kopplade till samma tillgångar. Nyttjanderättsinnehavaren förväntas tillgodogöra sig ekonomiska förmåner av investeringen genom sitt förbättringsarbete och kostnader i form av avskrivningar kopplas därmed ihop med framtida intäkter i samma verksamhet. Men i en samfällighetsförening finns normalt sett inget som överensstämmer med det som avses i ÅRL 4 kap. 3§ 5st: tillgången finns vare sig bokförd eller inskriven i ett anläggningsregister och samfällighetsföreningen åtnjuter normalt sett vare sig äganderätt eller nyttjanderätt. Det finns helt enkelt ingen upptagen tillgång att koppla utgifterna till hos vare sig delägare eller förening. Formuleringen i detta råd har varit oförändrad sedan BFNAR 2008:1 och att rådet skulle tillämpas i samfällighetsföreningar har knappast förespeglat BFN. En tillämpning av BFNAR 2017:3 p. 9.7 i en samfällighetsförening kräver därför

att man känner till de associationsrättsliga förhållandena och dessa ligger utanför BFN:s ramverk.

Men vad är problemet undrar vän av ordning? Skälet att kostnadsföring av underhåll har bredare betydelse är just att samfällighetslagstiftningen pekar ut samfällighetsföreningens bundna egen kapital som en underhållsfond. Föreningen får helt enkelt inte taxera ut ett överskott från medlemmarna för annat än föreningens ändamål. Associationsrätten definierar hur det egna kapitalet skall tolkas och ger det därmed en innebörd som egentligen är främmande för redovisningen. För att illustrera med ett exempel.

> *En förening har fyra miljoner i sin kassa och fyra miljoner i eget kapital i form av en underhålls- och förnyelsefond. Medlemmarna har varit förutseende och gjort årliga fondavsättningar enligt plan. Föreningen bekostar nu underhåll som leder till en förbättring av delägarnas egendom och tillämpar BFNAR 2017:3 p. 9.7 – kanske till och med på inrådan av en auktoriserad revisor. Efter vidtagna åtgärder redovisar nu föreningen fyra miljoner i anläggningstillgångar genom "förbättringsutgifter på annans fastighet", kassan är helt tom och det egna kapitalet (underhålls- och förnyelsefond) är fortfarande fyra miljoner. Soliditeten är alltjämt 100 procent.*

Ur ett redovisningsperspektiv är exemplet trivialt men associationsrättsligt högst problematiskt. Ett positivt eget kapital i form av en underhålls- och förnyelsefond ska reflektera beredskap för *framtida* åtgärder men finansierar i exemplet i stället historiska underhållskostnader vars avskrivningar resulterar i kostnader som inte kan kopplas till vare sig förbrukning eller ekonomiska förmåner för *föreningen*. Den koppling som associationsrätten gör mellan det egna kapitalet och föreningens förmåga att utföra framtida underhåll bryts och de aktiverade underhållskostnaderna är inget annat än föreningens fordran på medlemmarna. I exemplet kommer föreningen vara tvungen att ta upp lån för att skapa likviditet i närtid och dessa lån kommer vara blanco-lån eftersom en samfällighetsförening saknar säkerheter utöver de tillgångar som används för att sköta förvaltningen.

Det är dock osannolikt att en felaktig tillämpning av BFNAR 2017:3 p. 9.7 är den viktigaste drivande kraften för samfällighetsföreningar som balanserar sina underhållskostnader – tyvärr tycks få samfällighetsföreningar i dag anlita en extern auktoriserad revisor. Det stora problemet är bristande kunskaper hos delägarna och dessa kan vara svåra att bygga upp i en föreningsverksamhet. Kopplat till svag extern kontroll ligger fältet öppet för redovisning som inte ger en rättvisande bild av medlemmarnas ställning gentemot föreningen. Om grundtanken är att varje generation boende skall stå för sin rättvisa del av underhållskostnaderna måste redovisningen ge relevant information för beslut.

Många samfällighetsföreningar från miljonprogrammet står sannolikt inför ett uppvaknande. Decennier av otillräckliga avsättningar på grund av bristfälliga underhålls- och förnyelseplaner, parat med okunskap om de styrande regelverken, kan ställa nuvarande generation av boende inför stora problem att finansiera nödvändigt underhåll på anläggningar med långa underhållsintervall. På grund av otillräckliga fonderingar finns ett incitament att i likhet med en bostadsrättsförening låna upp, aktivera och skriva av i syfte att bibehålla ett positivt eget kapital. Men samfällighetsföreningar saknar bostadsrättsföreningens äganderätt och har ett annat ändamål. Den egendom som förvaltas tillhör delägarna och om föreningens utgifter för underhåll överstiger delägarnas bidrag bör detta reflekteras i ett negativt eget kapital. Att låta det egna kapitalet bli negativt kanske kan kännas lite kymigt om man har aktiebolag som referens, men reglerna utformades i en tid då pengar inte var gratis och sparande var normen. Därtill avslöjar ett negativt eget kapital en ekonomi i obalans på grund av otillräcklig uttaxering. Under förutsättning att situationen är tillfällig och sker enligt plan behöver det dock inte vara ett praktiskt problem eftersom även en samfällighetsförening kan låna för att täcka tillfälliga behov av likviditet. Och föreningen har alltid möjlighet att uttaxera medel med förtursrätt från medlemmarna om medel för förvaltningen saknas.[6]

Att redovisningen skulle anamma en associationsrättsligt härledd definition av eget kapital är vare sig troligt eller lämpligt. Däremot bör redovisningsreglerna förtydligas för samfällighetsföreningar så att de associationsrättsliga aspekterna tillvaratas inom gällande regelverk för redovisning. Det gäller främst att tillse att reglerna leder till att bundet eget kapital i form av en underhålls- och förnyelsefond motsvarar delägarnas nettoställning mot föreningen. En del av lösningen är regler som inte medger aktivering av underhållsutgifter på ägarnas egendom och som bedöms ligga inom föreningens ändamål. Detta skulle i sin tur medverka till att underhållsfonden får en tydligare koppling till föreningens förmåga att ta sig an *framtida* projekt för underhåll och förnyelse. Skulle en samfällighetsförening trots allt överskrida sitt ändamål är det inte redovisningens sak att rätta felet genom att aktivera underhållskostnader – det är en associationsrättslig fråga.

”Ett K-regelverk för samfällighetsföreningar skulle ha en starkt normerande kraft som kan bidra till att trygga samfällighets-föreningarnas fortbestånd på en sund ekonomisk grund.”

Men hur kan samhället synliggöra samfällighetsföreningarnas ekonomi så att information till boende, potentiella köpare och andra intressenter ger en rättvisande ekonomisk bild som tar hänsyn till samfällighetsföreningarnas associationsrättsliga förutsättningar? Bristen på extern insyn har medfört att den välbehövliga debatt som redan väckts runt bostadsrättsföreningarnas ekonomi ännu inte riktigt tagit fart kring samfälligheternas förvaltning.

Här kan BFN ha ett viktigt bidrag att ge. Ett K-regelverk för samfällighetsföreningar skulle ha en starkt normerande kraft som kan bidra till att trygga samfällighetsföreningarnas fortbestånd på en sund ekonomisk grund. För enskilda revisorer skulle ett särskilt regelverk kunna ge vägledning i de situationer när redovisningens krav på legalitet nu tycks krocka med associationsrätten. Utifrån mina egna erfarenheter som kassör i en större samfällighetsförening torde det vara önskvärt att ett sådant arbete påbörjas snarast.

JONAS DAHLQVIST
Högskolelektor i företagsekonomi vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

Fotnoter

1) Lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 18§.

2) Bokföringslag (1999:1078) 2§. Se även BFN, Ideella föreningar m.fl. – Bokföringsskyldighet och hur den löpande bokföringen ska avslutas, (Stockholm: 2018).

3) Lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 19§.

4) Angående redovisat värde av samfälligheters tillgångar se t.ex. s. 6 i BFN, Ideella föreningar m.fl. – Bokföringsskyldighet och hur den löpande bokföringen ska avslutas, Stockholm: 2018.

5) Gäller oavsett gränsvärdesreglerna, dvs. både i K1 och K2.

6) Lag (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter 40§.

Rörelseförvärv enligt IFRS 3

Femtonde året – IASB äntligen ute på banan med sin diskussionsrapport

Koncernredovisningarna i de noterade företagens helårsrapporter för 2019 upprättades för femtonde året enligt International Reporting Standards (IFRS). Björn Gauffin och Sven-Arne Nilsson har åter studerat särskilt hur de förvärvande företagen identifierar immateriella tillgångar. Dessutom för sjätte gången även goodwill i den efterföljande redovisningen, särskilt nedskrivningar. Vidare beskriver de delar i IASB:s rapport och svenska ”remissvar” på dem.

Text: **Björn Gauffin & Sven-Arne Nilsson**

ETT VIKTIGT INSLAG i IFRS 3 Rörelseförvärv, som gavs ut inför 2005, är utvecklade regler att alla identifierbara immateriella tillgångar ska redovisas skilda från goodwill (IFRS 3 2008 punkt B 31). Meningen är att ett reducerat belopp för goodwill gör sättet att redovisa goodwill mindre viktigt. Vidare är ett inslag att företags resultat förfinas genom att immateriella tillgångar med olika nyttjandeperioder skrivs av över dessa var för sig, eller värdenedgångsprövas och belastar resultatet enligt denna prövning. Slutligen ändrades IAS 36 Nedskrivningar inför 2005 så att goodwill, och identifierbara immateriella tillgångar med obestämbar nyttjandeperiod, inte skrivs av utan endast prövas för värdenedgång minst årligen.

Vår studie av 2019

De fjorton föregående undersökningarna har vi alltså nu följt upp, genom att undersöka samtliga 307 företag noterade på Stockholmsbörsen[1]. Av dem genomförde 121 företag minst ett rörelseförvärv under 2019, enligt vad som kan utläsas av koncernredovisningarna, och vi har analyserat 105[2] av de företagen. Från och med elfte undersökningen har vi även med nedskrivningar av goodwill, denna gång av varje av de 225 företagen med goodwill i balansräkningen.

Det totala förvärvsbeloppet blev 2019 cirka 128 miljarder vilket är en ökning från 2018 med cirka 27 miljarder. Alltså från cirka 101 miljarder 2018, vilket var i stort sett oförändrat från 2017. För de tidigare åren se figuren nedan. Vi ser i år ett något ökande antal stora förvärvsbelopp: antalet förvärvande företag med förvärv totalt under året över 500 MSEK uppgick 2019 till 35, 2018 till 33, efter såväl 2017 som 2016 40 företag *(figur 1)*.

Figur 1: Förvärvsbelopp börsbolagen

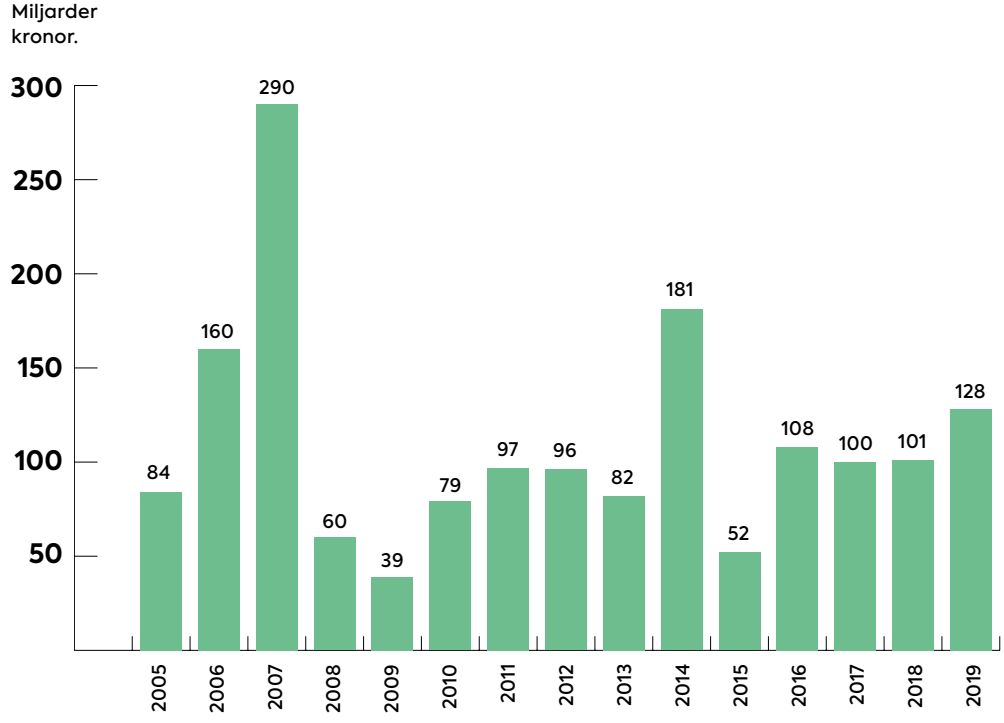

Fördelning på finansiella och materiella tillgångar, immateriella tillgångar och goodwill

I studien av femtonde året fortsätter vi att relatera tillgångskategorierna enligt förvärvsanalyserna, inklusive goodwill, till summan av dessa tillgångar. Det gör vi för att undvika att statistiken påverkas av skuldsättningsgraden i förvärven och därmed den relativa köpeskillingen. Hela tiden är vi främst intresserade av identifieringen av immateriella tillgångar, och därmed goodwill som den resterande delen.

Studien av 2019 visar bland annat att av förvärvsanalysernas totala förvärvade tillgångar utgjorde i genomsnitt[3] *(figur 2)*:

- Finansiella och materiella tillgångar 14 procent.
- Immateriella tillgångar (med avdrag för uppskjuten skatt), såsom varumärken, kundrelationer, patent, pågående forskning och utveckling, 25 procent.
- Goodwill (resterande del) 61 procent.

Utifrån vårt fokus på identifieringen av immateriella tillgångar visar vi att fördelningen på identifierade immateriella tillgångar och goodwill ser ut enligt följande under alla femton åren *(figur 3)*:

Figur 2: Fördelning av köpeskilling 2019

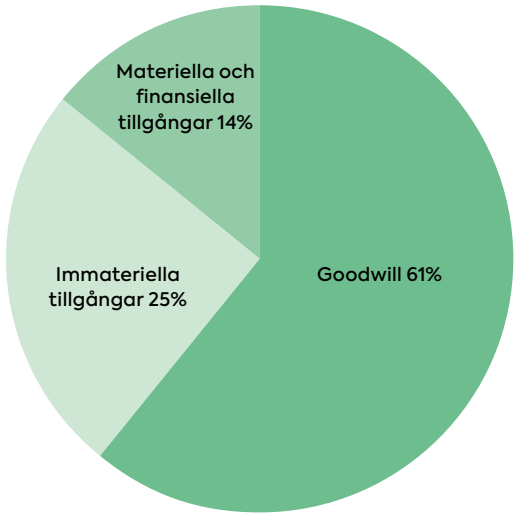

Figur 3: Utveckling 2005-2019 för alla förvärvade företag respektive år

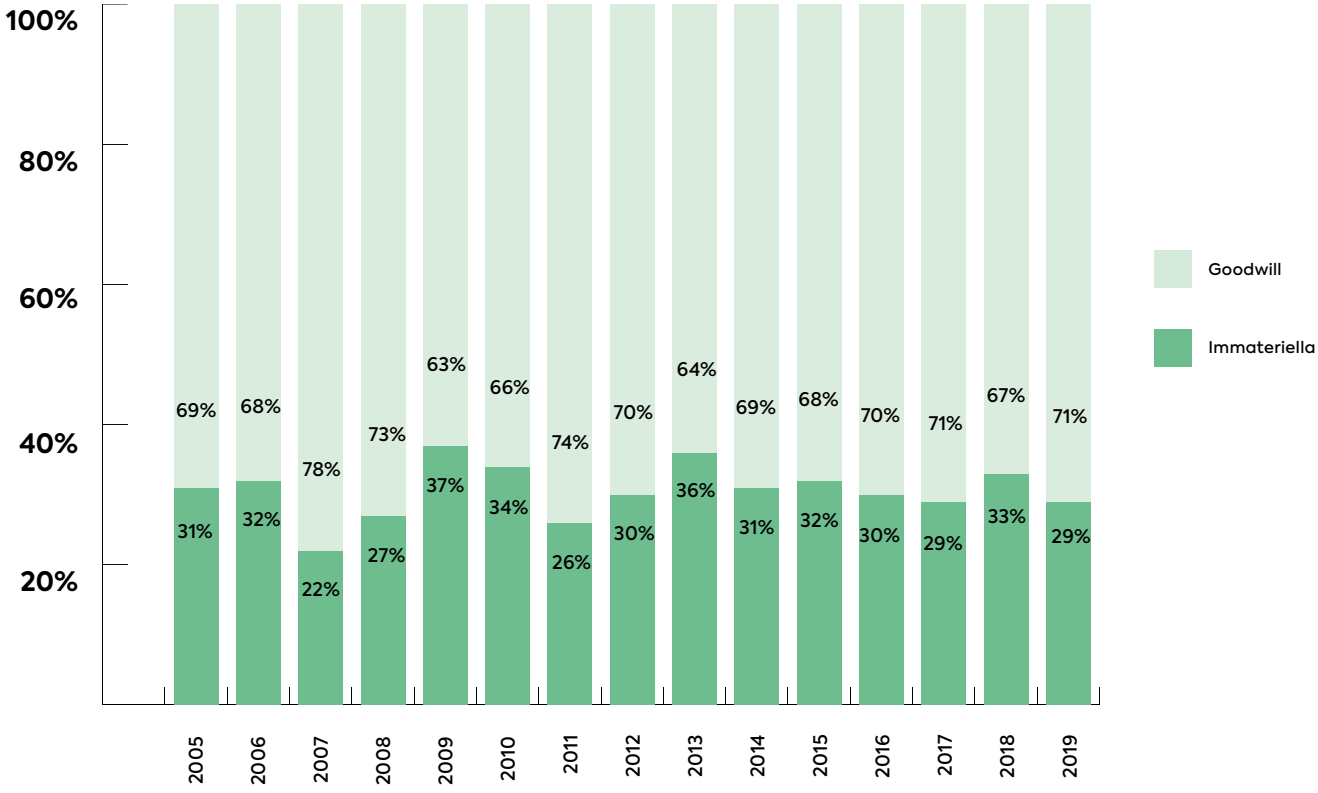

Året 2019 var, liksom de fem föregående åren, med en relativt genomsnittlig nivå av identifierade immateriella tillgångar, med konsekvensen att andelen goodwill också var relativt genomsnittlig. De verkligt avvikande åren var därför åter 2007, 2009 och 2013. Den låga andelen immateriella 2007 kan förklaras av uppdrivna priser på förvärv före finanskrisen, utan att värdena på immateriella drevs upp motsvarande, och den höga andelen 2009 i så fall av nedtryckta priser under finanskrisen.

Relationen mellan immateriella tillgångar och goodwill hos olika förvärvare

Ett annat sätt som vi analyserar förvärven på är relationen mellan å ena sidan goodwillvärdet och å den andra totalt värde på identifierade immateriella tillgångar och goodwill. Vi har även analyserat förvärven 2019 på detta sätt och grupperat 103 av de 105 analyserade företagen i respektive tioprocentsintervall. Två företag, med inga identifierade immateriella tillgångar, är ej med *(figur 4)*. (De företagen identifierade alltså enbart materiella tillgångar, men inga immateriella tillgångar, och fick inte heller någon goodwill.)

Figur 4: Goodwill/Identifierade immateriella tillgångar och goodwill

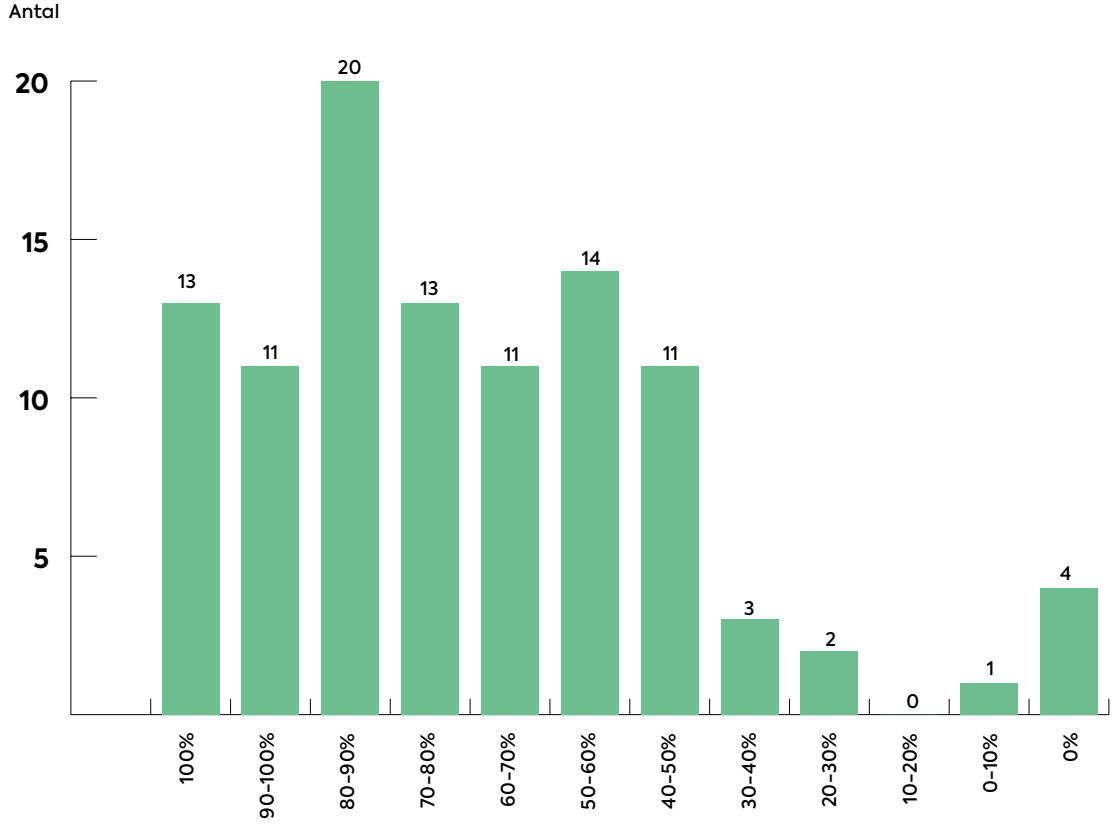

Figur 5: Andel 100%, goodwill men inga identifierade tillgångar

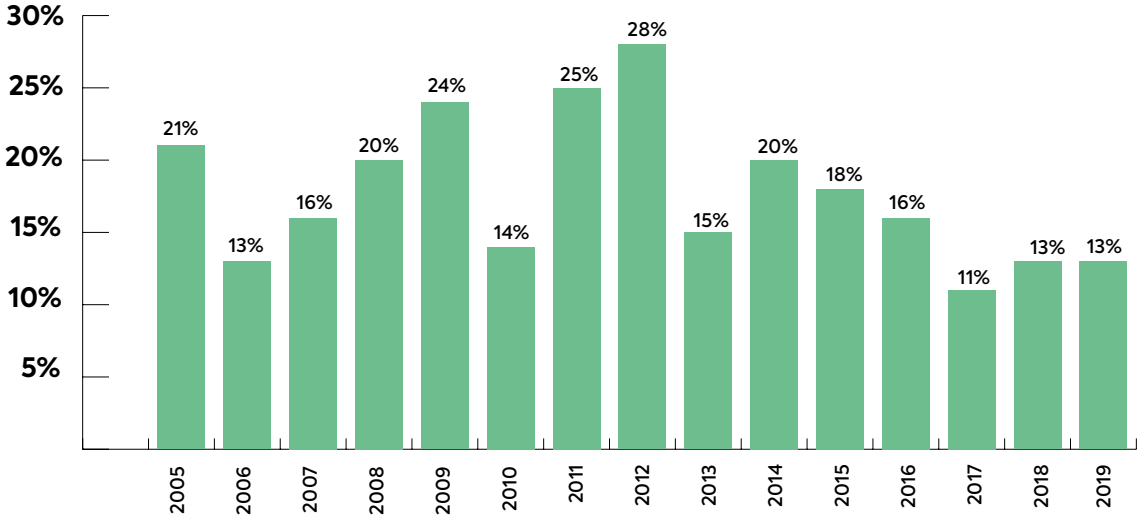

Alltså redovisade 13 förvärvare 2019 (eller 13 procent) goodwill men ej alls några identifierade immateriella tillgångar. Fyra förvärvare hade netton av förvärvade tillgångar (materiella, finansiella och immateriella) och övertagna skulder som precis motsvarade köpeskillingen och därmed inte fick någon goodwill.

Gruppen 100 procent goodwill men inga identifierade immateriella tillgångar, är i stort sett lika detta år, men är fortfarande lägre än nivåerna 2008 – 2012, utom den låga andelen 2010. Ett trendbrott skedde 2013 och trenden sedan dess är en påtaglig förbättring *(figur 5)*.

Gruppen 100 procent kan, som tidigare år, förklaras med att en del av företagen gör begränsade insatser för identifiering av immateriella tillgångar vid mindre förvärv. I IFRS 3 finns inget undantag från att göra egentliga förvärvsanalyser även av mindre förvärv, och det är ett problem att föreställningsramens egenskap avseende väsentlighet inte verkar ha någon enhetlig tillämpning för förvärvsanalyser. Möjligen kan man av IFRS 3 (2008 punkt B 65) om upplysningar dra slutsatsen att om det under rapportperioden är ett enda oväsentligt förvärv, eller flera förvärv som även tillsammans är oväsentliga, behövs ingen egentlig förvärvsanalys[4]. Dock har vi, som sagt inledningsvis, ur hela undersökningen exkluderat åtta företag med förvärv där företaget angett att förvärvet eller förvärven ej är väsentliga, varför det inte lämnar mer information.

Beskrivning av förvärvade immateriella tillgångar

Vi ser att trendbrottet 2018, vad gäller att specificera vilka immateriella tillgångar som identifierats, fortsatte 2019. Andelen som inte beskriver är nere på rekordåren 2009 och 2010, då endast ungefär hälften inte specificerade. Under 2019 var det 45 utav 88 företag med immateriella tillgångar (det vill säga 51 procent) som ej närmare specificerade vad förvärvade immateriella tillgångar bestod av och hur det verkliga värdet för immateriella tillgångar fördelade sig mellan de olika beståndsdelarna. Dessa 45 angav alltså i noten enbart att immateriella tillgångar identifierats och dessas totala verkliga värde (*figur 6*).

Figur 6: Saknar specifikation immateriella

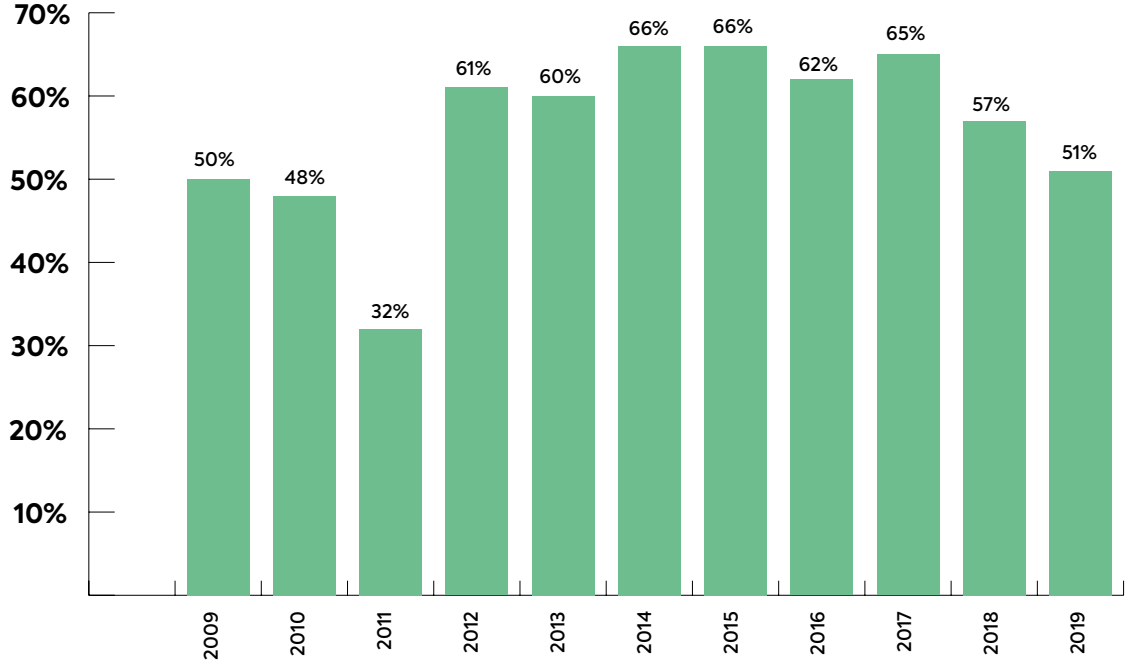

De saknade specifikationerna förefaller vara en snäv tolkning av att upplysning ska lämnas om: ”De belopp som redovisats per förvärvstidpunkten för varje större slag av förvärvade tillgångar och övertagna skulder” (IFRS 3 2008 B 64 i), särskilt som upplysningarna ska hjälpa användare ”att bedöma karaktären på och den finansiella effekten av ett rörelseförvärv […]” (IFRS 3 2008 p. 59)[5]. Ett exempel på en långtgående tolkning av varje större slag som vi funnit är Projektengagemangs förvärv av Mats & Arne Arkitektkontor AB där de redovisar ”Goodwill och andra immateriella tillgångar” i en enda post, därtill uppgående till 79 procent i förhållande till köpeskillingen. I förvärvsnoten ges ingen kvalitativ beskrivning av de faktorer som utgör goodwill.

Värdenedgångar på och nedskrivningar av goodwill

Vi har alltså precis som de fem föregående åren också undersökt alla 225 företag med goodwill i balansräkningen[6]: vilket beloppet av goodwill var och gjorda nedskrivningar 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 och 2019[7]. Se figuren *(figur 7)* för totalbeloppen av goodwill före nedskrivningar och nedskrivningsbeloppen varje år (reduceringar till följd av avyttringar ingår i princip inte i dessa nedskrivningsbelopp). Antalet företag som gjorde nedskrivningar respektive år och nedskrivningsbeloppen i förhållande till totalbeloppen var:

- 2014 32 företag och 0,9 procent.
- 2015 23 företag och likaså 0,9 procent.
- 2016 endast 17 företag och 0,6 procent.
- 2017 19 företag men hela 2,3 procent. Dock stod Ericsson för 1,6 procentenheter och övriga 18 företag för 0,7 procentenheter.
- 2018 21 företag och knappt 1,0 procent.
- 2019 21 företag och knappt 1,1 procent.

Figur 7: Goodwill och nedskrivningar

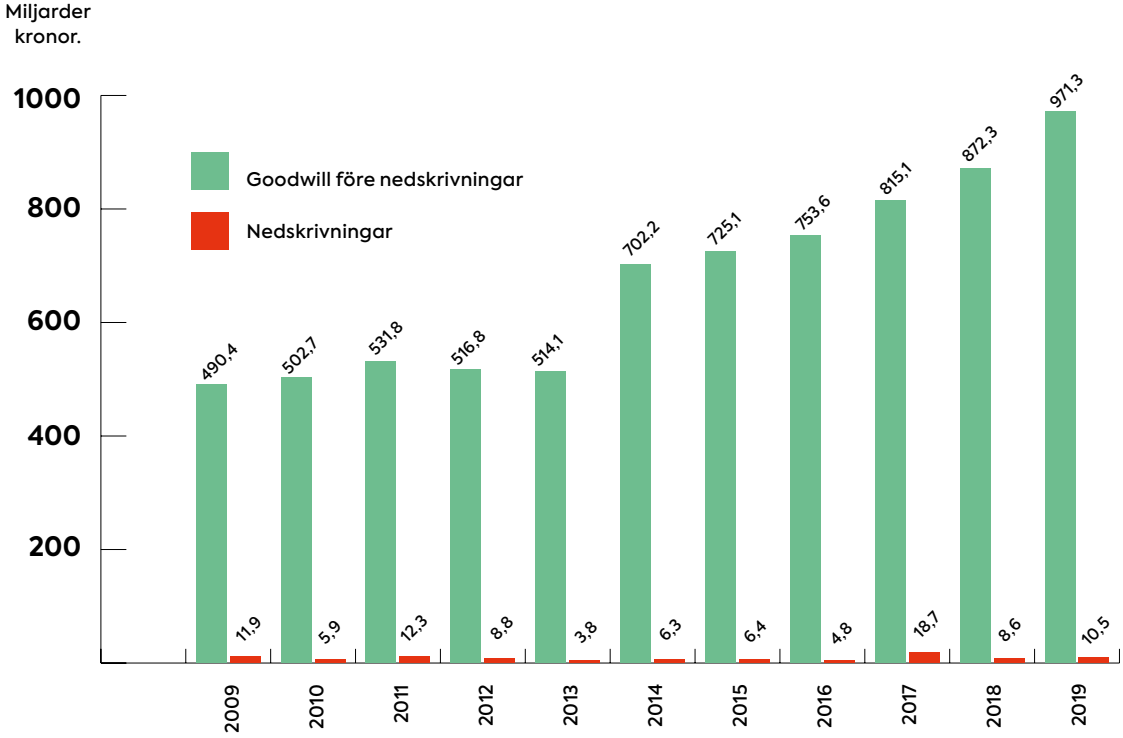

Figuren ovan illustrerar hur små nedskrivningarna är i förhållande till totalt redovisad goodwill, mellan 0,6 och 1,1 procent av goodwillposten, vilket även gäller 2017 exklusive Ericssons nedskrivning. Visserligen uppgick nedskrivningarna 2019 till mer än 1,0 procent men ändå så att i den takten kommer det att ta runt hundra år innan all nu redovisad goodwill är nedskriven, alltså först runt 2021. Som framgår ovan fylls dessutom total goodwill på varje år med betydligt mer än vad som skrivs ner, 2019 med rekordhöga 99 miljarder.

Beloppet av goodwill i förhållande till företagets eget kapital kan också analyseras. Vid en jämförelse med Björn Gauffin och Anders Thörnstens undersökningar av 2008 och 2009 framgår att andelen bolag där goodwillposten utgör mer än koncernens egna kapital ökat kraftigt sedan 2008. Som synes i figur 8 har visserligen andelen bolag med ingen goodwill alls ökat, men samtidigt har bolagen där goodwill utgör mer än 50 procent av det egna kapitalet ökat från 31,3 procent av bolagen till 38,0 procent (figur 8).

Immateriellt allt större andel i de stora börsföretagen

Som en komplettering till analyserna av förvärvsnoter visar vi att goodwill och övriga immateriella tillgångar blir allt viktigare i börsföretagen. Utvecklingen av tillgångarnas andelar i 26 företag på Nasdaq OMX Stockholm Large Cap-lista, exkluderat för så kallade tillgångsbolag (fastighets-, investment- samt gruv- och oljebolag) framgår i figur 9. Kolumnen 2019 (just) är beloppen enligt rapporterna med avdrag för ökningen 2019 till följd av införandet av IFRS 16 Leasingavtal (*figur 9*).

Utvecklingen av de olika tillgångskategoriernas andelar i de 26 företagen är ju en stadig ökning i andelen goodwill och immateriella tillgångar till över 26 procent 2018 och 2019 (efter justeringen), från cirka 23 procent 2013 till 24 à 25 procent 2014, 2015, 2016 och 2017, för att inte tala om från knappt 18 procent 2006.

Figur 8: Goodwill som andel av eget kapital, andel bolag

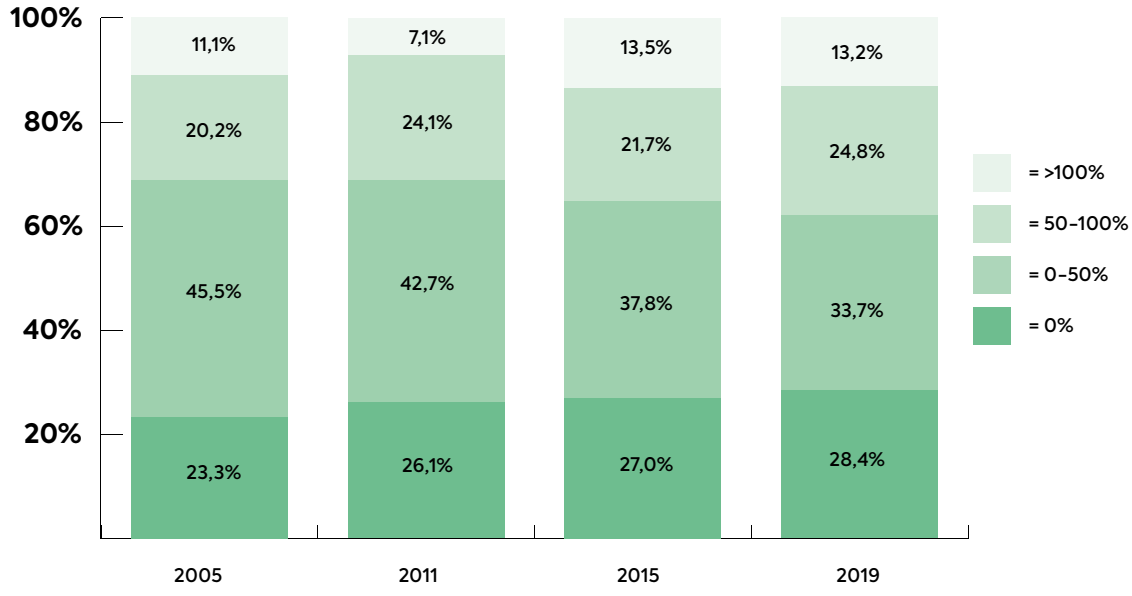

Figur 9: Bolagens totala tillgångar

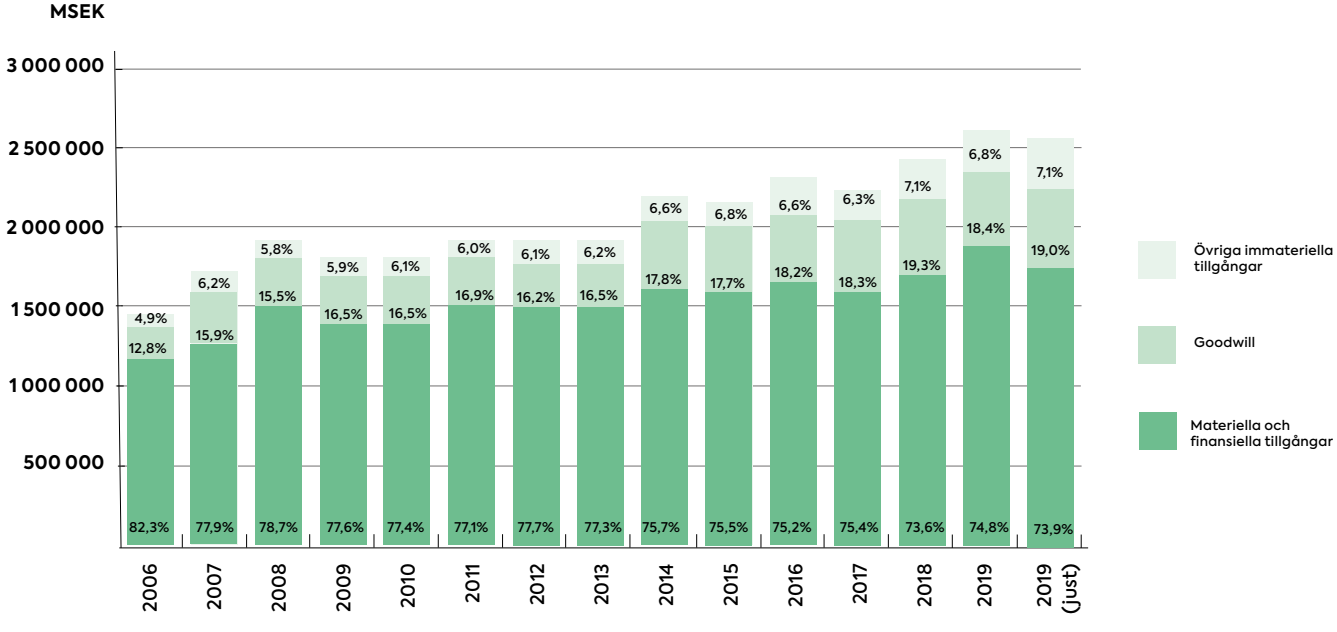

Sammanfattning av studien av 2019

Efter att ha studerat även helårsrapporterna för 2019 kan vi konstatera:

- Summerat förvärvsbelopp 2019 128 Gkr, en ökning från 2018 och 2017 med en fjärdedel, men fortfarande avsevärt lägre än beloppet 2014.
- Fortsatt andel identifierade immateriella tillgångar (av immateriella tillgångar och goodwill) på nivån de föregående fem åren, väsentligt lägre än 2013; och inte högre än de första två åren.
- Oförändrad andel av förvärvarna som redovisar goodwill utan att alls identifiera immateriella tillgångar, 2017 lägsta andelen hittills och klart bättre än 2009, 2011 och 2012. Alltså fortsatt på en klart bättre nivå.
- Andelen som inte närmare anger vilka immateriella tillgångar som identifierats ännu lite bättre 2019, 51 procent (2018 57 procent) Det bästa på nivån från och med 2012 och nästan lika bra som åren 2009-2010.
- Åter närmast försumbara nedskrivningar av goodwill av totalt redovisad goodwill även om upp till drygt 1 procent.

Debatt och andra undersökningar

Diskussionsrapporten som vi väntat på i åratal gavs äntligen ut i mars 2020[8]. Syftet med IASB:s projekt Goodwill and Impairment är att utreda om bolag kan förse placerare med mer användbar information om de förvärv som görs. I projektet behandlas fyra ämnen som identifierades i Post-implementation Review (PIR) of IFRS 3, som genomfördes 2014, och det fjärde ämnet är redovisning av immateriella tillgångar.

IASB:s preliminära åsikt om detta ämne är att inte ändra urvalet av identifierbara immateriella tillgångar att redovisa skilda från goodwill i ett förvärv. I sammanfattningen av de preliminära åsikterna med huvudskälen för dem står det att IFRS 3 och ändringarna i IAS 38 breddade urvalet av sådana tillgångar som redovisas för sig snarare än att ingå i goodwill. Åsikterna skiftar om nyttan av detta, särskilt vad det gäller kundkontakter och varumärken, för vilka det inte finns aktiv marknad. Några säger att särskiljning hjälper till att förklara vad bolag har köpt, och att uppskatta bolagets utsikter till framtida kassaflöden, andra ifrågasätter om informationen är användbar, eftersom dels liknande immateriella tillgångar som skapats internt inte redovisas, dels vissa sådana tillgångar är svåra att värdera. Ytterligare andra betänker att avskrivning av immateriella tillgångar som är svåra att skilja från hela rörelsen – åter exempelvis kundkontakter och varumärken – leder till klassisk dubbelbelastning, både avskrivning och kostnadsföring av efterföljande utgifter för att bibehålla dessa tillgångar[9]. De åsikter som rapportuppräättare har om kostnaderna för särskiljning varierar också. På grund av dessa varierande åsikter har IASB inget övertygande stöd för att ändra urvalet.

Mot denna bakgrund ställs i diskussionsrapporten frågan varför eller varför inte IASB ska utveckla ett förslag att tillåta vissa immateriella tillgångar att ingå i goodwill. Givet att man anser att ett förslag ska tas fram ställs en följdfråga om det skulle innebära att placerare inte längre skulle få användbar information och en annan hur det skulle reducera komplexitet och reducera kostnader. Slutligen ställs följdfrågan om åsikten om detta skulle ändras om avskrivning av goodwill skulle återinföras.

Näringslivets Redovisningsgrupp (NRG) håller inte med IASB utan anser att det vore bra, och förmodligen skulle öka jämförbarhet, om immateriella tillgångar inkluderades i goodwill i större utsträckning[10]. Det finns en risk nu att särskiljningen görs godtyckligt. Eftersom de immateriella med bestämbar nyttjandeperiod skrivs av, bestäms i vilken utsträckning som immateriella redovisas för sig ofta utifrån ledningens preferenser, vilket är skadligt för rapporters jämförbarhet. Vidare, som svar på första följdfrågan, anser NRG inte att informationsvärdet ökar genom särskiljning av vissa immateriella. Förvärvsanalysen är många gånger en artificiell övning, och den underliggande logiken av de särskilt redovisade immateriella är ofta svår att förstå för användare. Slutligen skulle vad NRG anser inte ändras om goodwillavskrivning återinfördes; i så fall skulle behovet att särskilja immateriella vara ännu mindre.

Rådet för finansiell rapportering (Rådet) baserar sitt svar[11] på att de anser att avskrivning av goodwill borde återinföras. Vad det gäller immateriella tillgångar skulle det leda till att distinktionen mellan immateriella tillgångar och goodwill blev mindre kritisk. Då de nuvarande reglerna baseras på icke-avskrivning anser Rådet att en översyn av redovisningen av immateriella tillgångar skulle vara givande, särskilt som vissa immateriella tillgångar, som varumärken, har ansetts ha en obegränsad nyttjandeperiod.

FAR svarar också på frågorna om immateriella tillgångar[12] och håller med om att inte utveckla ett förslag att tillåta vissa immateriella tillgångar att ingå i goodwill. Även om det ibland är svårt och dyrt att identifiera och värdera alla immateriella tillgångar är det relevant information. Om ytterligare poster läggs till goodwill kan den posten bli ännu mindre begriplig än i dag. Givet att avskrivning återinförs är det mindre viktigt att särskilja immateriella tillgångar, men det är relevant, för att visa vilka slags tillgångar som förvärvas, och nyttjandeperioden för de olika tillgångarna kan skilja sig åt.

”Rådet instämmer helt i att det är ogörligt att göra prövningen betydligt mer effektiv till en rimlig kostnad.”

De andra och tredje ämnena i projektet är prövning av goodwill för värdenedgång och om avskrivning av goodwill ska återinföras. IASB:s preliminära åsikter om dessa ämnen är att det inte går att utforma en annorlunda värdenedgångsprövning som är betydligt mer effektiv än den nuvarande, i att identifiera värdenedgångar i rättan tid och till en rimlig kostnad, och att avskrivning av goodwill inte bör återinföras. I sammanfattningen av de preliminära åsikterna med huvudskälen för dem står det om värdnedgångsprövning att om uppskattningar av kassaflöden är alltför optimistiska hanteras det bäst av revisorer och övervakare, inte genom att ändra standarder. Även om prövningen inte alltid ger en signal i rättan tid att utfallet av ett förvärv inte uppnår ledningens förväntningar innebär inte frånvaron av en sådan signal att prövningen har misslyckats. Diskussionsrapportens förslag om ytterligare upplysningar är avsedda att möta behovet av information i rättan tid om det efterföljande utfallet av förvärv.

Mot bakgrund av dessa åsikter om värdenedgångsprövning och ytterligare upplysningar övervägde IASB ett förslag att återinföra avskrivning, och olika medlemmar fäste olika vikt vid olika argument:

- Då det inte visat sig möjligt att utforma en betydligt mer effektiv prövning, redovisade belopp av goodwill jorden runt har ökat och goodwill är en tillgång som förbrukas är återinförande av avskrivning det enda sättet att avbilda att goodwill förbrukas.
- Då för det första värdenedgång som redovisas, även om fördröjt, ger viktig bekräftande information, av placerares tidigare bedömning att dessa nedgångar inträffat, för det andra goodwills nyttjandeperiod inte kan bedömas, så varje avskrivning skulle vara godtycklig, och för det tredje goodwill kan öka av flera skäl finns inget tvingande stöd för att avskrivning skulle betydligt förbättra informationen.

IASB avslutar med att då intressenter alltid haft starka och isärgående åsikter rörande om goodwill ska skrivas av för upprepning av de välkända argumenten troligen inte debatten framåt, utan IASB välkomnar svar som ger nya praktiska eller konceptuella argument.

Beträffande prövningen, om man invänder mot att det inte är möjligt att utforma en betydligt mer effektiv sådan, ställs frågan hur prövningen ska ändras och hur sådana ändringar gör den mer effektiv. Vidare ställs frågan om följande två skäl för att värdenedgångar inte redovisas i rättan tid:

1. uppskattningarna i prövningen är för optimistiska och
2. det som kallas frihöjd ovanför huvudet (headroom) i form av befintlig men ej redovisad goodwill, i kassagenererande enheter, skyddar förvärvad goodwill

är huvudskälen eller om det finns andra huvudskäl för dessa bekymmer.

NRG instämmer i att försök att göra prövningen mer effektiv inte är den rätta vägen framåt och anser att de nuvarande problemen med skydd och för optimistiska antaganden orsakas av andra faktorer än prövningens utformning.

Rådet instämmer helt i att det är ogörligt att göra prövningen betydligt mer effektiv till en rimlig kostnad. Medvetna om problemen med optimism och med skydd finner Rådet det svårt att se att ändringar i IAS 36 skulle kunna lösa detta och instämmer i att såväl optimism som skydd bäst hanteras av revisorer och övervakare.

FAR instämmer också i att det är ogörligt att göra prövningen betydligt mer effektiv till en rimlig kostnad, men lägger till att redovisning i rättan tid ofta misslyckas eftersom uppskattningarna är alltför optimistiska. FAR instämmer också i de två huvudskälen.

Beträffande återinförande av avskrivning ställer IASB först frågan varför man instämmer i att avskrivning bör återinföras alternativt varför man inte instämmer i det. En följdfråga är om ett återinförande skulle lösa huvudskälen till att bolag inte redovisar värdenedgångar i rättan tid. En annan fråga är om man ser förvärvad goodwill som skild från efteråt

internt skapad goodwill i samma kassagenererande enheter. Sista följdfrågan, till dem som är för ett återinförande, är dels hur goodwills nyttjandeperiod och avskrivningsmönster skulle avgöras, dels hur detta skulle göra informationen mer användbar.

NRG anser fortsatt att goodwill bör skrivas av, och deras främsta argument är att det verkligen skulle förbättra jämförbarheten mellan företag med skilda tillväxtstrategier. Goodwill representerar förväntad överlönsamhet och som sådan förbrukas den över tid. Trots svårigheter att bestämma en lämplig avskrivningstid skulle rapporter vinna i jämförbarhet där ett rimligt intervall bestämdes. NRG lägger här till att goodwillbeloppet vid förvärvet delvis baseras på företagets preferenser rörande identifiering och redovisning av andra immateriella tillgångar. Sådana tillgångar som del av ett förvärv är svåra att fatta för användare och är en källa till försämrad jämförbarhet. Bekymren att värdenedgångar inte redovisas i rättan tid skulle lösas givet att avskrivningstiden bestämdes på ett rimligt sätt. Det finns en egentlig skillnad då förvärvad goodwill har verifierbart anskaffningsvärde medan begreppet internt skapad goodwill är svårt att fatta. Då den senare inte går att verifiera kan det hävdas att den inte existerar. Slutligen föreslår NRG att avskrivningstiden sätts någonstans i intervallet 10-20 år, men det behöver bli föremål för ytterligare analys. Informationen skulle bli mer användbar genom att öka jämförbarhet.

Rådet syn är att förvärvad goodwill är en tillgång som förbrukas och normalt ersätts av internt skapad goodwill, mer eller mindre. Avskrivning säkerställer därför att utgiften för förvärvad goodwill kostnadsförs och att den internt skapade goodwillen inte får skyddande effekt. Avskrivning är i överensstämmelse med sättet att redovisa andra immateriella och materiella anläggningstillgångar som inte har obegränsade nyttjandeperioder. Rådet är klara över svårigheterna att förutse förvärvad goodwills nyttjandeperiod, men det bör inte hindra återinförande av avskrivning; rimliga approximationer är möjliga och upplysningar om dem skulle vara värdefulla för användare.

FAR finner delfrågorna om återinförande av avskrivning så sammanhängande att de ger ett svar till hela frågan. De invänder mot att inte återinföra avskrivningar, det finns argument för och mot men tillämpning de senaste 15 åren visar allmänt att bolag redovisar stora belopp som goodwill istället för som immateriella tillgångar, bolag allokerar goodwill till starka kassagenererande enheter och endast ett fåtal fall av redovisad värdenedgång har synts. Det finns också en enorm risk att internt skapad goodwill indirekt aktiveras när bolag undviker värdenedgång. FAR anser också att förvärvad goodwill är en tillgång som förbrukas över tid och att det bäst återspeglas genom avskrivning; avskrivning säkerställer att utgiften för förvärvad goodwill kostnadsförs och att internt skapad goodwill i mindre utsträckning tas med i balansräkningen. Vissa gränser behöver sättas vad det gäller nyttjandeperiod, att förutse nyttjandeperiod med hög tillförlitlighet är svårt men bör inte hindra återinförande av avskrivning. FAR är till sist inte säkra på vilket antal år som skulle vara maximum men som exempel 20 år. Annars finns en risk att praxis slutar i lång tid, och problemet skulle bli detsamma som nu med bara värdenedgång.

Så långt om IASB:s diskussionsrapport och över till att Nämnden för svensk redovisningstillsyn kommenterade i tillsynen under 2019 inte något rörande IFRS 3, men gjorde i årsrapporten några noteringar rörande att vissa varumärken redovisas av flera bolag som tillgång med obestämbar nyttjandeperiod. Nedskrivningar var en av 23 specifika frågeställningar som Nämnden kommenterat i ställningstaganden, men de ingick inte urvalet som kommenterades i årsrapporten.[13] Ingen av 61 specifika frågeställningar under 2020 berörde IFRS 3. Däremot är nedskrivningsprövningar av immateriella tillgångar med obestämbar nyttjandeperiod ett återkommande område, och ett avsnitt ägnas åt detta. Dock har i samtliga fall Nämndens synpunkter avsett ofullständiga upplysningar i förhållande till regelverket. Nämnden går inte in på fenomenet som kallas ”too little, too late”, att reduceringar av redovisad goodwill sker för lite och för sent. [14]

ESMA offentliggör inför varje års granskning av helårsrapporterna sina fokusområden, och vid granskningen 2018 av rapporterna för 2017 rörde ett antal specifika punkter IFRS 3[15]. Inte vare sig inför granskningarna 2019 eller 2020 nämndes IFRS 3. Inte heller är IFRS 3 prioriterad vid granskningen 2021 av rapporterna för 2020, men man ska betänka att då kommer konsekvenserna av covid-19 att vara i fokus. Det är väl anledningen till att ett av nyckelområdena blir tillämpningen av IAS 36 Nedskrivningar, där återvinningsvärdet sägs kunna påverkas av försämringen av den ekonomiska utsikten i olika sektorer[16].

Duff & Phelps i Europa följde 2020 upp sin studie 2013 av allmänna trender rörande värdenedgång i goodwill, över länder och branscher inom den europeiska marknaden, genom att fokusera räkenskapsåren 2015-2019[17] [18]. Totala nedskrivningar av goodwill steg 2019 med 18 procent, från 2018, till 36,4 miljarder €, då faror för nedgång i global tillväxt höll i sig. Antalet nedskrivningar ökade med 7 procent från 118 år 2018 till 126. Genomsnittligt belopp ökade med 11 procent, men de tio största nedskrivningarna 2019 svarade för mer än två tredjedelar av totalbeloppet, vilket naturligtvis är viktigt att beakta vad det gäller genomsnittligt belopp. Vidare gjorde brittiska bolag nästan två tredjedelar av de tio största

nedskrivningarna; enbart HSBC Holdings plc och Reckitt Benckiser Group plc gjorde 12,6 av totalen 36,4 miljarder €.

De stora beloppen i enstaka bolag leder tankarna till vad Alan Livsey kallar granater som briserar i ett bolags rapporter flera år efter ett förvärv[19]. Han skrev att sättande av gränserna för goodwill prövar regelgivarna, FASB:s och IASB:s överväganden att möta kritiken av den praxis som gäller sedan länge. Vissa analytiker föredrar förutsägbara reduceringar av goodwill, och avskrivningar skulle förhindra det som sker idag: goodwill växer relativt andra immateriella tillgångar och anläggningstillgångar. Dock, avslutade Livsey, det kan vara bäst att låta en ordentligt utförd värdenedgångsprövning bestå. Avskrivning skulle ge noll insikt i hur bolag går. Bibehållande av den årliga disciplinen goodwillprövning är en bra sak för företagsstyrning och för placerare.

Vilka faktorer hos revisorn som påverkar klientföretags goodwill som andel av köpeskillingen studerade Emin Kherafia och Viktor Lind[20]. Populationen var samtliga bolag som genomförde rörelseförvärv under räkenskapsåren 2015-2018 och var noterade på Nasdaq Stockholm. (Samtliga reviderades av de fyra storbyråerna.) Revisorns byråtillhörighet samt placering på antingen kontor i Stockholm, Göteborg och Malmö eller andra städer påverkar denna relativa goodwill: bolag med KPMG som revisionsbyrå hänförde en lägre andel av köpeskillingen till goodwill, och det gjorde också de bolag vars revisor satt på mindre kontor. Inte vare sig revisorns erfarenhet (operationaliserad som ålder och antal år som auktoriserad) eller kön visade sig vara påverkande faktorer. Byråtillhörighetens påverkan skulle, enligt Kherafias och Linds diskussion, kunna förklaras med teorin om isomorfismer: byrån mer eller mindre tvingar klienten till att applicera ett visst sätt att redovisa på, och tydligen har KPMG ett annat sätt än de andra byråerna. Studiens resultat rörande geografisk placering går emot tidigare teori att revisorer på större kontor kan agera mer oberoende, och därför inte låter sig styras av klientens preferenser, och visar istället att det är revisorer på de mindre kontoren som agerar mer oberoende.

Avslutning

Föga förvånade det väl oss att redovisning av immateriella tillgångar hamnade först som fjärde ämnet i IASB:s diskussionsrapport, men vi noterar med tillfredsställelse att IASB inte anser sig ha övertygande stöd för att ändra urvalet av identifierbara immateriella tillgångar att redovisa skilda från goodwill i ett förvärv.

Intressant är att IASB landar ungefär där vi har landat ett antal år, rörande den efterföljande redovisningen av goodwill. Det vill säga i om problemet ligger i själva reglerna eller i brister i revision och övervakning. Dock ser vi en risk i om IASB kommer att stanna i att det inte går att utforma en betydligt mer effektiv värdenedgångsprövning och därmed inte ändrar i standarden: om ingen annan genomför åtgärder för bättre revision och övervakning blir det ju inga förbättringar alls.

Vi noterar IASB:s preliminära åsikt att delvis lösa problemet genom krav på upplysningar om syftena med förvärv och om förvärvens efterföljande utfall mot dessa syften, men sådan uppföljning är möjlig endast några år efter varje förvärv medan reducering av redovisad goodwill ”too little, too late” är ett sekellångt problem. Vidare måste sådana upplysningar om utfall vara informativa i situationer där förvärv inte utfaller som väntat[21].

Vi ser nu närmast fram mot nästa milstolpe i projektet, *Discussion Paper Feedback*, och av tidigare projekt att döma lär sedan en flerårig process följa, innan IFRS 3 ändras. Återaviseringen är aviserad att komma redan i mars 2021.

BJÖRN GAUFFIN
är verksam vid Kanton AB.

EK. DR SVEN-ARNE NILSSON
är verksam vid Deloitte och var adjungerad professor vid Linköpings universitet.

Fotnoter

1) Samtliga svenska aktiebolag med aktier noterade på Stockholmsbörsen (OMX Nordic Exchange Stockholm) 2020-01-21, utom de som inte var noterade även 2019-12-31.

2) Alltså har vi exkluderat åtta företag med förvärv där företaget angett att förvärvet eller förvärven ej är väsentliga.

3) Liksom i studierna av de föregående fjorton åren ovägda genomsnitt.

4) I Börsens rapport om övervakning av finansiell information under 2018 stod det att upplysningar ska lämnas för varje förvärv men att punkt B 65 tillåter sammanslagning av enskilt oväsentliga förvärv, men det stod inget om att egentlig förvärvsanalys inte behövs av oväsentliga förvärv. En förklaring om vad som anses som väsentligt förvärv borde, enligt Börsen, vara en mer företagsspecifik upplysning enligt IAS 1 p. 122.

5) Det står i kontrast mot att upplysningar ska lämnas för varje slag av immateriell tillgång, enligt IAS 38 *Immateriella tillgångar* p. 118.

6) I år hade 225 aktiebolag goodwill, utav 307 svenska aktiebolag med aktier noterade enligt ovan.

7) Dock undersökte Björn Gauffin och Anders Thörnsten goodwillnedskrivningarna under 2008 och 2009, även då begränsade till 1-2 % (trots mitt under finanskrisen): Gauffin, B., & Thörnsten, A. (2010). Goodwillnedskrivningar 2009, en svårbedömd historia. Balans, (8-9), 49-52.

8) IFRS. (2020). Business Combinations—Disclosures, Goodwill and Impairment. Tillgänglig 2021-01-20: https://cdn.ifrs.org/-/media/project/goodwill-and-impairment/goodwill-and-impairment-dp-march-2020.pdf

9) Dock övertygades IASB inte av detta argument: det som vissa ser som dubbelbelastning uppstår eftersom två slag av kostnader redovisas i samma period. Utgifter för bibehållande uppstår efterhand som bolagets tillgångar bibehålls. I motsats till det återger avskrivningen utgiften för tillgången, och den kostnaden redovisas efterhand som bolaget förbrukar tillgången. Ett bolag som växer organiskt redovisar också utgiften för dess tillgångar som en kostnad, men gör det efterhand som det utvecklar tillgångarna snarare än senare när det förbrukar dem.

10) Confederation of Swedish Enterprise. (2020-12-21). Business Combinations – Disclosures, Goodwill and Impairment. Tillgänglig 2021-01-21: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//561/561_27349_SofiaBildsteinHagbergConfederationofSwedishEnterprise_0_SEAGCommentletterDP2020_1BusinessCombinations.pdf

11) The Swedish Financial Reporting Board. (2020-11-30). Business Combinations – Disclosures, Goodwill and Impairment. Tillgänglig 2021-01-21: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//561/561_27153_LenaWalldinTheSwedishFinancialReportingBoard_0_RFRrs2020_07DiscussionPaperDP_2020_1BusinessCombinationsDisclosuresGoodwillandImpairment.pdf

12) The Institute for the Accountancy Profession in Sweden. (2020-12-01). Business Combinations – Disclosures, Goodwill and Impairment. Tillgänglig 2021-01-21: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters//561/561_27175_ThereseAnderssonFAR_0_WordFARIASBDPBusCombDisclosuresGoodwillandImpairment.pdf

13) Nämnden för svensk redovisningstillsyn. (2020). Årsrapport Redovisningstillsyn 2019. Tillgänglig 2021-02-01: Microsoft Word - 200228_Ã–rsrapport_MASTER (redovisningstillsyn.se)

14) Nämnden för svensk redovisningstillsyn. (2021). Årsrapport Redovisningstillsyn 2020. Tillgänglig 2021-02-11: Microsoft Word - 2020_Ã–rsrapport__MASTER_final (redovisningstillsyn.se)

15) Först och inte minst påminde ESMA företag om betydelsen av att utföra analysen av immateriella tillgångar i överensstämmelse med kriteriet för avskiljbarhet i IFRS 3 B 33 och att, där det är relevant, upplysa om de betydande bedömningar som ligger till grund för slutsatsen huruvida avskiljbarhet bedömdes nödvändig.

16) ESMA. (2020). PUBLIC STATEMENT European common enforcement priorities for 2020 annual financial reports. ESMA32-63-1041. Tillgänglig 2021-02-01: esma32-63-1041_public_statement_on_the_european_common_enforcement_priorities_2020.pdf

17) Duff & Phelps. (2020). 2020 European Goodwill Impairment Study. Tillgänglig 2021-02-01: 2020 European Goodwill Impairment Study (duffandphelps.com)

18) De studerar bolag i STOXX® Europe 600 Index, särskilt bolag i följande index: franska CAC 40, tyska DAX, italienska FTSE MIB), spanska IBEX 35 och brittiska FTSE 100.

19) Livsey, A. (2021-01-15). Marking the boundaries of goodwill puts rule-setters to test. *Financial Times*.

20) Kherafia, E., & Lind, V. (2020). IFRS 3 – En revisorsfråga. Magisteruppsats i företagsekonomi. Linköpings Universitet.

21) Den akademiska evidensen är att upplysningar relaterade till företags M&A och goodwill är av varierande kvalitet, framfördes vid ett webbinarium som European Accounting Association och IASB höll om diskussionsrapporten 2020-10-30. Tillgängligt 2021-02-11: Virtual research workshop: IASB's Business Combinations - PDF | ARC EAA (eaa-online.org)

Momsforskningen i Sverige

– vart är den på väg?

Del 1

Björn Forssén återkommer i denna artikel, i två delar, till forskningen om mervärdesskatt (moms) i Sverige. Han återknyter till bland annat ett par av sina tidigare artiklar i Balans fördjupning, och utgår beträffande metodfrågor från sin översyn i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland, där slutsatsen är att momsforskningen kan vara på väg mot att inte längre behandlas som ett rättsvetenskapligt ämne. I så fall blir de svenska forskningsresultaten inom mervärdesskatterätten inte användbara för lagstiftarna i de olika EU-medlemsstaterna, för domstolar och skattemyndigheter inom EU eller för andra rättstillämpare. Björn Forssén anser att det totalt sett inverkar menligt på genomförandet av EU-projektet, framför allt i Sverige.

Text: **Björn Forssén**

I del 1 sammanfattar jag mina slutsatser från min artikel Momsforskningen i Sverige – metodfrågor, som publicerades i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland (JFT) nr 6/2020 s. 716-757 (cit. Forssén 2020a).[1] Den övergripande slutsatsen gäller valet av metod för olika forskningsinsatser i ämnet mervärdesskatterätt i Sverige. I valet mellan att tillämpa en rättsdogmatisk metod, en komparativ metod eller en rättsdogmatisk metod kompletterad med en komparativ metod är det avgörande för att forskningsresultatet ska kunna förväntas vara användbart för lagstiftarna i de olika EU-medlemsstaterna, för domstolar och skattemyndigheter inom EU eller för andra rättstillämpare, att forskaren är medveten om vad som utgör moms enligt EU-rätten. De materiella reglerna om moms består i bestämmelser om skyldigheter respektive rättigheter enligt det gemensamma momssystemet i EU, och det är rätten till avdrag för ingående moms på förvärv och import i den beskattningsbara personens ekonomiska verksamhet (avdragsrätten) som i första hand är avgörande i nämnda hänseende.

Om forskaren inte beaktar betydelsen av avdragsrätten för bestämningen av vad som utgör moms enligt EU-rätten, uppstår typiskt sett en sådan brist vid valet av metod för forskningsinsatsen att sannolikheten för användbarhet av forskningsresultatet i nämnda hänseenden minskar. En sådan forskningsinsats kan till och med bli helt oanvändbar för rättstillämparna, när det gäller att bedöma implementeringsfrågan, det vill säga frågan om genomförandet i exempelvis svenska mervärdesskattelagen (1994:200), ML, av bestämmelserna i EU:s mervärdesskattedirektiv (2006/112/EG) är EU-konform. Mot bakgrund av betydelsen, i enlighet med den primärrättsliga artikel 113 fördraget om EU:s funktionssätt (FEUF), av harmoniserade lagstiftningar i EU-medlemsstaterna avseende de indirekta skatterna och avgifterna, det vill säga bland annat moms, för att säkerställa att den inre marknaden upprättas och fungerar och för att undvika konkurrenssnedvridning, inverkar det menligt på genomförandet av EU-projektet, framför allt i Sverige, om momsforskningen i Sverige är på väg mot att forskningsresultaten blir oanvändbara för att bedöma implementeringsfrågan. I enlighet med artikel 288 tredje stycket FEUF är det nämligen bindande för varje EU-medlemsstat att genomföra (implementera) direktiv såsom mervärdesskattedirektivet med avseende på det resultat som ska uppnås med direktivet.

Mervärde definieras inte i vare sig mervärdesskattedirektivet eller ML. I stället definieras mervärdesskatteprincipen enligt EU-rätten, och därmed vad som utgör moms enligt EU-rätten, i artikel 1.2 i mervärdesskattedirektivet: principen om en generell avdragsrätt är, jämte reciprocitetsprincipen och övervältringsprincipen, en beståndsdel i mervärdesskatteprincipen. Därmed är avdragsrätten inte bara ett avgörande kriterium för att bestämma vad som utgör moms enligt EU-rätten, utan också central för att överhuvudtaget kunna föra fördjupade resonemang om moms enligt EU-rätten (jfr Forssén 2020a, avsnitten 2.1 och 4.6.1).

De svenska doktorsavhandlingarna och en licentiatavhandling om moms är hittills följande:

- Björn Westberg, *Nordisk mervärdesskatterätt – behandlingen av utländska företag, varor eller tjänster inom ramen för nationella lagar*, Juristförlaget JF AB, Stockholm 1994 (cit. Westberg 1994).
- Jesper Öberg, *Mervärdesbeskattning vid obestånd ANDRA UPPLAGAN*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2001 (cit. Öberg 2001).[2]
- Eleonor Alhager (numera Kristoffersson), *Mervärdesskatt vid omstruktureringar*, Iustus förlag, Uppsala 2001 (cit. Alhager 2001).
- Oskar Henkow, *Financial Activities in European VAT A Theoretical and Legal Research of the European VAT System and the Actual and Preferred*

Treatment of Financial Activities. Kluwer Law International. Alphen aan den Rijn 2008 (cit. Henkow 2008).[3]

- Pernilla Rendahl, *Cross-Border Consumption Taxation of Digital Supplies*, IBFD, Amsterdam 2009 (cit. Rendahl 2009).[4]
- Mikaela Sonnerby, *Neutral uttagsbeskattning på mervärdesskatteområdet*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2010 (cit. Sonnerby 2010).
- Björn Forssén, *Skattskyldighet för mervärdesskatt – en analys av 4 kap. 1 § mervärdesskattelagen*. Jure Förlag AB 2011 (licentiatavhandling, cit. Forssén 2011).[5]
- Björn Forssén, *Skatt- och betalningsskyldighet för moms i enkla bolag och partrederier*. Örebro Studies in Law 4/2013 (cit. Forssén 2013).[6]
- Marta Papis-Almansa, *Insurance in European VAT On the Current and Preferred Treatment in the Light of the New Zealand and Australian GST Systems*, Lund University, Lund 2016 (cit. Papis-Almansa 2016).
- Mikael Ek, *Leveranser och unionsinterna förvärv i mervärdesskatterätten*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2019 (cit. Ek 2019).
- Giacomo Lindgren Zucchini, *Composite Supplies in the Common System of VAT*. Örebro Studies in Law 14/2020 (cit. Lindgren Zucchini 2020).[7]

I Forssén 2020a delade jag in genomgången av avhandlingarna beträffande frågan om metodval för studien av den mervärdesskatterättsliga frågan i två huvudspår: 1) tillämpning av enbart en komparativ metod eller av en rättsdogmatisk metod kompletterad med en komparativ metod som stöd respektive 2) tillämpning av enbart en rättsdogmatisk metod.

Om Westberg 1994, Öberg 2001 och Sonnerby 2010

I de båda första avhandlingarna i ämnet mervärdesskatterätt i Sverige, Westberg 1994 respektive Öberg 2001, tillämpades en komparativ metod respektive en rättsdogmatisk metod. Öberg 2001 bedömer jag vara av mindre betydelse i förevarande hänseende, eftersom analysen däri är begränsad beträffande EU-rätten. Däremot är Westberg 1994 av stort värde för momsforskningen. Där belystes rättsläget på momsområdet i samtliga nordiska länder, varvid också EG-rättsliga regler beaktades, trots att den avhandlingen är från april 1994 och sålunda från tiden innan ML den 1 juli 1994 ersatte lagen (1968:430) om mervärdeskatt (GML) samt tiden före Sveriges EU-inträde 1995. Metoden som användes för studien var den komparativa, och det betonades att med den metoden blir det väsentliga för studien reglernas funktion och reglernas inplacering i deras rättsliga sammanhang. Detta är betydelsefullt inte minst för forskarens förslag *de lege ferenda* till lagstiftaren, det vill säga om att ändra en viss regel i ML utifrån en analys av närmast motsvarande bestämmelse i mervärdesskattedirektivet (implementeringsfrågan). EG-rätten på området influerade den svenska momslagstiftningen redan vid införandet av GML 1969. Westberg 1994 bör enligt min mening betraktas som en grund för att andra svenska forskningsinsatser på momsområdet ska kunna förväntas ge användbara forskningsresultat på temat EU-konformitet för lagstiftaren beträffande implementeringsfrågan, oavsett om de begrepp eller uttryck som den avser används eller definieras av EU-rätten på området, det vill säga i första hand i mervärdesskattedirektivet (jfr Forssén 2020a, avsnitt 4.4). I detta sammanhang får jag också nämna från Sonnerby 2010 (s. 30), där analysen av frågan om en neutral uttagsbeskattning på momsområdet skedde med tillämpning av en rättsdogmatisk metod, att också en komparativ metod användes för att få ytterligare perspektiv på frågan om implementering av mervärdesskattedirektivet i ML, och att det därvidlag anförs i Sonnerby 2010 att ”en komparativ metod bidrar till att förstå det egna rättssystemet bättre och se nya möjligheter” (jfr Forssén 2020a, avsnitt 4.5.2).

Från Forssén 2020a får jag, om avhandlingarna i de båda huvudspåren etcetera, nämna följande.

Om huvudspår 1 med Alhager 2001, Rendahl 2009, Sonnerby 2010 och Papis-Almansa 2016 samt om Westberg 1994, Forssén 2011 och Forssén 2013

I den tredje svenska avhandlingen i ämnet mervärdesskatt, Alhager 2001, anges (på sidan 26) att den är upplagd på samma sätt som i Westberg 1994. I Alhager 2001 sker en jämförelse mellan svensk rätt och tysk rätt beträffande implementeringsfrågan. En sådan komparativ analys från ett internt EU-perspektiv för studien av den frågan ökar enligt min mening sannolikheten för att forskningsresultatet ska bli användbart för rättstillämparna därvidlag, eftersom avhandlingen är inriktad på att pröva just hur implementeringen av mervärdesskattedirektivets regler om omstruktureringar har skett i de nationella momslagstiftningarna i fråga (jfr Forssén 2020a, avsnitt 4.5.2). Professor Eleonor Kristoffersson (f.d. Alhager)[8] var huvudhandledaren till mina avhandlingar, och därmed var Alhager 2001 en förebild för mitt arbete, precis som Westberg 1994 var förebilden för hur arbetet med Alhager 2001 var upplagt. Metoden i Westberg 1994 var, som nämnts (se avsnitt 2.1), komparativ, och en komparativ metod användes också i Rendahl 2009. I Alhager 2001 och Papis-Almansa 2016 tillämpades, i likhet med i Sonnerby 2010, en rättsdogmatisk metod kompletterad med en komparativ metod. I Rendahl 2009 och Papis-Almansa 2016 tillämpades den komparativa metoden med ett enbart externt perspektiv på EU-rätten på momsområdet.

I Forssén 2011 resonerade jag om relevansen av att komplettera den rättsdogmatiska metoden med en komparativ metod. Den internationella utblick och min enkät till skatteförvaltningar och finansministerier i ett antal länder, som jag gjorde i det arbetet, visade, beträffande huvudfrågan om EU-konformiteten med bestämningen av skattesubjektet, att kopplingen till den icke harmoniserade inkomstskatterätten för bestämningen av skattesubjektet i 4 kap. 1 § 1 ML var unik för Sverige [jfr Forssén 2011 s. 71, 72, 279-297 (Bilaga 2 – Internationell utblick) och 349 och även Forssén 2020a, avsnitt 4.3]. Därför bedömde jag att det för frågan om EU-konformiteten med den kopplingen var tillräckligt att göra en rättsdogmatisk analys. Det ledde till att jag i Forssén 2011 föreslog att begreppet yrkesmässig verksamhet avseende bestämningen av skattesubjektet i huvudregeln 4 kap. 1 § 1 ML skulle anpassas till begreppet beskattningsbar person enligt huvudregeln i artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet. Genom SFS 2013:368 skedde därefter också en lagändring, så att bestämningen av skattesubjektet enligt 4 kap. 1 § ML inte längre kopplar till 13 kap. inkomstskattelagen (1999:1229). I stället implementerades därigenom bestämningen av vem som är beskattningsbar person enligt huvudregeln i artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet ordagrant i 4 kap. 1 § första stycket första meningen ML.

I Forssén 2013 gjorde jag beträffande representantregeln avseende moms i enkla bolag och partrederier, som ett stöd till den rättsdogmatiska metoden, en komparativ analys från ett internt EU-perspektiv angående implementeringsfrågan och sålunda med Alhager 2001 som förebild, varvid jag jämförde den regeln i ML med behandlingen av sammanslutningar och partrederier enligt finska mervärdesskattelagen (1501/1993). Eftersom icke-rättssubjekt behandlas olika i Sverige och Finland beträffande bestämningen av vem som är ett skattesubjekt momsmässigt sett föreslog jag i Forssén 2013 (s. 225 och 226) att Sverige borde ta upp frågan på EU-nivå i samråd med Finland. I Forssén 2020a, avsnitt 4.3 anger jag även att jag har upprepat problematiken och mitt förslag i en artikel i JFT under 2019 och i en kommentar till ett lagförslag i JFT 2020: se sidorna 69 och 70 i Om rättsliga figurer som inte utgör rättssubjekt – den finska och svenska mervärdesskattelagen i förhållande till EU-rätten, JFT 1/2019, s. 61–70 (cit. Forssén 2019) respektive sidorna 393 och 394 i Synpunkter på vissa regler i förslaget till en ny mervärdesskattelag i Sverige – SOU 2020:31, JFT 3/2020 s. 387-398 (cit. Forssén 2020b).

Eftersom avdragsrätten är ett avgörande kriterium för att bestämma vad som utgör moms enligt

EU-rätten, och därmed också central för att överhuvudtaget kunna föra fördjupade resonemang om moms i den betydelsen, anför jag i Forssén 2020a, beträffande Rendahl 2009 och Papis-Almansa 2016, att ett enbart externt perspektiv på EU-rätten på momsområdet vid tillämpning av en komparativ metod inte bör ske, utan något EU-land bör också ingå, så att ett internt perspektiv gör det mera sannolikt att forskningsresultatet blir användbart för rättstillämparna beträffande implementeringsfrågan. Om även ett externt perspektiv ska förekomma, bör det dock noga utredas, såsom jag gör i Bilaga 2 (s. 279-297) i Forssén 2011, om tredjelandet i fråga har moms enligt vad som förstås med moms enligt EU-rätten, varvid frånvaro av principen om en generell avdragsrätt diskvalificerar landet i fråga som underlag för en komparativ studie av implementeringsfrågan. Om ett tredje land saknar en generell avdragsrätt i det system som beskrivs som ett momssystem (*value-added tax, VAT*) eller ett system avseende *Goods and Services Tax (GST)*, är det nämligen inte fråga om moms enligt EU-rätten, utan om en bruttoomsättningsskatt såsom punktskatt. Annars framhåller jag i förevarande sammanhang som något mycket viktigt från Rendahl 2009 att däri (s. 50 och 51) anförs att det föreligger risker med jämförelser med tredjeländer på grund av fundamentala skillnader konstitutionellt sett, varvid det framhålls att det är bara inom EU som fri rörlighet för bland annat varor och tjänster (på den inre marknaden) finns, vilket jag även nämner på sidan 282 i Forssén 2011 (jfr Forssén 2020a, avsnitten 4.5.1, 4.5.2 och 5.2).

För övrigt håller jag Papis-Almansa 2016 före Rendahl 2009, eftersom GST-systemen i Nya Zeeland och Australien har valts för komparationen i förstnämnda avhandling, medan GST-systemen i Australien och Kanada har valts i Rendahl 2009 och Kanada, till skillnad från Australien – och Nya Zeeland – ligger långt ifrån EU-rätten på momsområdet som ett tredje land som saknar en enhetlig moms, det vill säga ett gemensamt momssystem för landets olika delar. Att ett sammanhållet momssystem, en enhetlig moms är ett rättspolitiskt mål för vad som förstås med moms enligt EU-rätten följer redan av mervärdesskattedirektivets fullständiga titel, det vill säga att det är ett direktiv *om ett gemensamt system för mervärdesskatt*.

Om huvudspår 2 med Henkow 2008, Ek 2019 och Lindgren Zucchini 2020 samt om de övriga nämnda svenska avhandlingarna i ämnet mervärdesskatterätt

I Henkow 2008, Ek 2019 och Lindgren Zucchini 2020 används en rättsdogmatisk metod. Jag betecknar metoderna i Henkow 2008 respektive i Lindgren Zucchini 2020 som rent rättsdogmatiska, då där anges att en rent teknisk jämförelse skulle vara särskilt lämpad för moms respektive valet av den rättsdogmatiska metoden görs reservationslöst. I Ek 2019 används också en rättsdogmatisk metod, men, till skillnad från i Henkow 2008 och Lindgren Zucchini 2020, anförs den inte som den enda lämpliga för studien, varför jag inte betecknar metoden i Ek 2019 som rent rättsdogmatisk. I Ek 2019 kan nämligen en medvetenhet om att den rättsdogmatiska metoden inte är den enda lämpliga för rättsvetenskapliga studier i mervärdesskatterätt utläsas, genom att metoden däri beskrivs som ”traditionell” endast ”i den bemärkelsen att en rättsdogmatisk metod eller utgångspunkt inte är ovanlig i mervärdesskatterättsliga avhandlingar” (jfr Forssén 2020a, avsnitten 4.6.1 och 4.6.2).

I Henkow 2008 tillämpades en rättsdogmatisk metod (”a traditional method of jurisprudence”) för analysen av finansiella aktiviteter i förhållande till EU:s gemensamma momssystem, och där anfördes som ett notoriskt faktum att mervärdesskattesystem som antagits världen över liknar varandra, vilket gör att en rent teknisk jämförelse skulle vara särskilt lämpad för mervärdesskatt. Sålunda betecknar jag metoden i Henkow 2008 som en rent rättsdogmatisk metod. I Lindgren Zucchini 2020 användes för analysen av sammansatta transaktioner (eng., *composite supplies*) i momshänseende också enbart en rättsdogmatisk metod (”legal dogmatics”), men där lämnas inte något sådant motiv som i Henkow 2008 till valet av den rättsdogmatiska metoden. Eftersom det

> ”Med en sådan utveckling kommer momsforskningen att mera likna forskning inom naturvetenskapen – som om mervärdesskattedirektivet innehåller något som liknar ett fysiskt föremål som ska upptäckas och benas ut.”

inte heller i Lindgren Zucchini 2020 används en komparativ metod till stöd för den rättsdogmatiska, och valet av den rättsdogmatiska metoden görs reservationslöst, betecknar jag även den rättsdogmatiska metod som används i Lindgren Zucchini 2020 som rent rättsdogmatisk (jfr Forssén 2020a, avsnitt 4.6.1).

Metodvalet i Lindgren Zucchini 2020 är i linje med metodvalet i Henkow 2008, men i Lindgren Zucchini 2020 borde ha beaktats att redan Rendahl 2009 får anses ha avfärdat motivet i Henkow 2008 till att välja en rent rättsdogmatisk metod. Vad som anförs i Henkow 2008 stämmer helt enkelt inte, det vill säga att mervärdesskattesystem som antagits världen över är så lika varandra att en rent teknisk jämförelse skulle vara särskilt lämpad för mervärdesskatt. I Forssén 2020a erinrade jag om vad jag också här ovan nämner från Rendahl 2009, nämligen att det beträffande tredjeländer förekommer fundamentala skillnader konstitutionellt sett, såtillvida att det är bara inom EU som fri rörlighet för bland annat varor och tjänster finns. Den fria rörligheten är grundläggande för att en neutral moms ska fungera på EU:s inre marknad och säkerställa att den inre marknaden upprättas och fungerar. Därför får inte skillnaderna konstitutionellt sett, det vill säga med avseende på att konkurrenssnedvridning ska undvikas på den inre marknaden enligt artikel 113 FEUF, negligeras metodologiskt. Rendahl 2009 borde ha övertygat till en komplettering av den rättsdogmatiska metoden med en komparativ metod i Lindgren Zucchini 2020 (jfr Forssén 2020a, avsnitt 4.6.1). Jag noterar dessutom att det i Lindgren Zucchini 2020 – utan förklaring – inte bara bortses från Forssén 2011 och Forssén 2013, utan också från Westberg 1994, Öberg 2001, Alhager 2001 och Sonnerby 2010. Hänvisningar till svenska avhandlingar i ämnet mervärdesskatt i Lindgren Zucchini 2020 sker endast till Henkow 2008, Rendahl 2009, Papis-Almansa 2016 och Ek 2019. Professor Eleonor Kristoffersson (f.d. Alhager) var huvudhandledare vid arbetet med mina båda avhandlingar, vid arbetet med Sonnerby 2010 och vid arbetet med Lindgren Zucchini 2020.

Jag anför att om det som jag beskriver som en rent rättsdogmatisk metod blir ett spår som fortsatt tillämpas och influerar momsforskningen är risken uppenbar för att forskningen till slut innebär att mervärdesskatterätten inte längre behandlas som ett rättsvetenskapligt ämne. Med en sådan utveckling kommer momsforskningen att mera likna forskning inom naturvetenskapen – som om mervärdesskattedirektivet innehåller något som liknar ett fysiskt föremål som ska upptäckas och benas ut. Då är det inte längre fråga om att rättsvetenskapliga studier bedrivs inom mervärdesskatterätten. Om Henkow 2008 och Lindgren Zucchini 2020 blir förebilder för momsforskningen, leder det till en sådan regressiv utveckling av momsforskningen i Sverige (jfr Forssén 2020a, avsnitt 5.2). I Forssén 2020a (avsnitt 5.2) nämner jag också att jag har tagit upp den risken med en tillämpning av en rent rättsdogmatisk metod, vilken således inte kompletteras med vare sig en komparativ metod eller empiriska undersökningar i form av enkäter (som kan fånga upp vad som inte återfinns i litteraturen på skatteområdet etc.), att forskaren går i vad jag benämner matematikfällan (jfr Tidningen Balans Fördjupningsbilaga 2/2020 s. 17-27, Matematikfällan i forskningen – avseende mervärdesskatterätten – cit. Forssén 2020c). Att *finna en rättsregel i rättsregeln*, och liknande deduktiv metodik, innebär enbart yttringar av rättsgenetik, det vill säga i betydelsen *att räkna med rättsregler*, varigenom forskaren i ämnet mervärdesskatt går i *matematikfällan*. Även om jag inte betecknar Ek 2019 som rent rättsdogmatisk, är det i nu berörda hänseende oroväckande för utvecklingen av momsforskningen i Sverige, att Mikael Ek i en artikel i Skattenytt nr 1-2/2021 hänvisar till Lindgren Zucchini 2020 som en avhandling som skulle innehålla ”en utförlig genomgång och analys” av ”hur” sammansatta transaktioner ska behandlas ”inom ramen för mervärdesskattesystemet.”[9]

Vad som är särskilt problematiskt med Lindgren Zucchini 2020 är att det arbetet har skett inte bara med bortseende från betydelsen för metodvalet av principen om en generell avdragsrätt, utan genom att det har skett på den premissen att det skulle vara

godtagbart i en avhandling i ämnet mervärdesskatterätt att rationalisera bort avdragsrätten i studien. I Lindgren Zucchini 2020 anges nämligen att fokus för analysen av sammansatta transaktioner i momshänseende sätts på utgående moms, varvid rätten till avdrag för ingående moms lämnas till framtida forskning i ämnet.

Nämnda avgränsning, och därmed begränsning av ämnet, görs trots att det samtidigt uttrycks en medvetenhet i avsnitten 1.3 och 8.5 i Lindgren Zucchini 2020, med rubrikerna *Delimitations* respektive *Future Research Opportunities*, om sambandet mellan avdragsrätten för ingående moms på de förvärv som en beskattningsbar person gör och de beskattningsbara transaktioner som denne gör, och för vilka vederbörande ska redovisa och betala utgående moms, det vill säga för vilka vederbörande är skattskyldig. Att beakta avdragsrätten borde i Lindgren Zucchini 2020 ha ansetts som centralt oavsett metodvalet, eftersom principen om en generell avdragsrätt är, som nämnts ovan, en av beståndsdelarna i mervärdesskatteprincipen enligt artikel 1.2, och avdragsrätten därmed är central för att överhuvudtaget kunna föra fördjupade resonemang om mervärdesskatt enligt EU-rätten. Detta borde ha ansetts som särskilt betydelsefullt, då Lindgren Zucchini 2020 dessutom gäller ett uttryck, *composite supplies* (sammansatta transaktioner), som varken definieras i eller används i mervärdesskattedirektivet, och inte heller definieras i den så kallade tillämpningsförordningen (EU) nr 282/2011, där tillämpningsföreskrifter för vissa av reglerna i direktivet fastställs, eller i en primärrättslig regel. Mot bakgrund av avdragsrättens avgörande betydelse för bestämningen av vad som avses med moms enligt EU-rätten får jag sålunda framhålla som särskilt problematiskt, att Lindgren Zucchini 2020 för studien av sammansatta transaktioner i momshänseende inte beaktar avdragsrätten (jfr Forssén 2020a, avsnitt 4.6.1). Jag återkommer därför i det närmast följande avsnittet till Lindgren Zucchini 2020 och brister som vidlåder den forskningsinsatsen i ämnet mervärdesskatt bland annat som en följd av att det i det arbetet bortses helt från avdragsrätten.

I sammanhanget får också nämnas att tillämpningsförordningen, som just en förordning från EU, är direkt tillämplig i varje EU-medlemsstat enligt artikel 288 andra stycket FEUF, och sålunda, till skillnad från mervärdesskattedirektivet, inte behöver implementeras i exempelvis ML.

BJÖRN FORSSÉN
Juris doktor, verksam som advokat i egen verksamhet i Stockholm.

Fotnoter

1) Forssén 2020a finns tillgänglig i fulltext på www.forssen.com.

2) Avhandlingen är från 2000. Jag hänvisar till den utgivna boken: Öberg 2001.

3) Avhandlingen är från 2007. Jag hänvisar till den utgivna boken: Henkow 2008.

4) Avhandlingen är från 2008. Jag hänvisar till den utgivna boken: Rendahl 2009.

5) Avhandlingen finns tillgänglig i fulltext i databasen DiVA (www.diva-portal.org) och på www.forssen.com.

6) Avhandlingen finns tillgänglig i fulltext i databasen DiVA (www.diva-portal.org) och på www.forssen.com.

7) Lindgren Zucchini 2020 finns tillgänglig i fulltext i databasen DiVA (www.diva-portal.org).

8) Professor Eleonor Kristoffersson: professor i skatterätt vid Örebro universitet (JPS) och gästprofessor vid Linköpings universitet.

9) Jfr s. 14 i Skattenytt nr 1-2/2021 (s. 4-17), Förhållandet mellan användning av vara och vederlagsfritt tillhandahållande av tjänst i mervärdesskatterätten, av Mikael Ek.

Momsforskningen i Sverige

– vart är den på väg?

Del 2

I denna andra del, i en artikelserie om två, fortsätter Björn Forssén att ge sin syn på forskningen om mervärdesskatt (moms) i Sverige. Han utgår alltjämt från sin översyn av metodfrågorna i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland (JFT), artikeln *Momsforskningen i Sverige – metodfrågor*,[1] och lyfter här det han anser brister i momsforskningen, om den sker med bortseende från avdragsrätten etcetera.

Text: **Björn Forssén**

Genom att det i Lindgren Zucchini 2020 bortses från rätten till avdrag för ingående moms kan analysen i avhandlingen inte korrekt avse EU:s gemensamma momssystem, då de materiella reglerna om moms enligt mervärdesskattedirektivet består i bestämmelser om skyldigheter respektive rättigheter. Genom att ha avgränsat bort frågor om avdragsrätten för ingående moms i Lindgren Zucchini 2020 har det från början omöjliggjorts att göra fördjupade resonemang om moms enligt EU-rätten. Avhandlingen kan inte hålla vad den lovar enligt sin titel, en analys av *Composite Supplies in the Common System of VAT*. Någon problematisering är inte möjlig avseende sammansatta transaktioner i momshänseende utifrån vad som avses med moms enligt EU-rätten, det vill säga utifrån mervärdesskattedirektivet, som enligt sin titel är ett direktiv *om ett gemensamt system för mervärdesskatt* och där artikel 1.2 definierar mervärdesskatteprincipen utifrån tre principer: en i princip generell avdragsrätt för ingående moms, reciprocitetsprincipen och övervältringsprincipen. Genom att bortse från avdragsrätten kan inte heller ett teori- eller metodkapitel upprättas för att problematisera frågor om utgående moms. Analysen sker då som om fråga vore om en bruttoomsättningsskatt, såsom punktskatt.

Nedan tar jag upp vissa ytterligare aspekter på bristerna i Lindgren Zucchini 2020, när det gäller att uppfylla kraven för en avhandling på en akademiskt godtagbar nivå, varvid jag delar in kommentarerna i materiella regler, formella momsregler och källmaterial.

Materiella regler

Omfattningen av problemkomplexet sammansatta transaktioner

I avsnitt 1.3 om avgränsningarna i Lindgren Zucchini 2020 motiveras att implementeringsfrågan lämnas därhän med att EU:s gemensamma momssystem i praktiken skulle vara förverkligat och att ett studium av implementeringen av bestämmelserna i mervärdesskattedirektivet i EU-medlemsstaternas nationella momslagstiftningar därför i huvudsak ger kunskap om dessa än om EU:s gemensamma system för mervärdesskatt. Detta verkar vara ett försök till att motivera metodvalet hellre än att genomföra avhandlingsarbetet med iakttagande av skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet, där det bland annat anges, i motsats till nyss anförda i avsnitt 1.3, att skattesatserna och undantagen från skatteplikt inte är helt harmoniserade. Huvudhandledaren avseende Lindgren Zucchini 2020, professor Eleonor Kristoffersson (f.d. Alhager), har faktiskt också noterat just detta i sin egen avhandling, Alhager 2001. I avsnitt 4.5.2 i Forssén 2020a nämner jag att det anförs i Alhager 2001 (s. 26) att en komparativ metod bör komplettera den rättsdogmatiska bland annat av den anledningen att skattesatserna utgör det väsentliga området som återstår att harmonisera.

Professor Kristoffersson har således i sitt eget avhandlingsarbete en uppfattning om omfattningen av den problematik som numera beskrivs i skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet på temat harmonisering, men har inte lyckats överföra detta till Giacomo Lindgren Zucchini. I avsnitt 4.6.1 i Forssén 2020a noterar jag att skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet inte nämns i Lindgren Zucchini 2020. Detta trots att jag vid uppläggningsseminariet (2015-10-19) tog upp för ämnesvalet i fråga betydelsen av att beakta skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet. Jag poängterade då också vikten av att noga utveckla ett teori- eller metodkapitel, vilket hade möjliggjort en fördjupad analys av ämnet.

Sålunda har professor Kristoffersson och Giacomo Lindgren Zucchini inte bara låtit sig styras i metodvalet i Lindgren Zucchini 2020 av samma felaktiga antagande som i Henkow 2008 om att rättsdogmatiken är den enda lämpliga metoden för analysen av momsfrågor. De har också behandlat problemkomplexet sammansatta transaktioner i momshänseende som

om det i en regel skulle finnas något som kan grävas ut och presenteras som att en sådan transaktion gäller skatteobjektet som en enda transaktion. Därigenom har de också bortsett från att avhandlingen borde ha innehållit en problematisering av innebörd att sammansatta transaktioner i momshänseende kan gälla även transaktioner tillhandahållna av fler än en person. Trots att professor Kristoffersson var huvudhandledare i arbetet med mina avhandlingar nämns inte att jag i Forssén 2013 har tagit upp en bifråga som berör detta. Ingen ansats görs heller i Lindgren Zucchini 2020 för att stilistiskt beskriva omfattningen av problemkomplexet. Figurer eller scheman för en teoretisk deskription av vari frågor om sammansatta transaktioner kan bestå saknas. *Composite supplies* (sammansatta transaktioner) är ett uttryck som inte definieras i eller används i mervärdesskattedirektivet, och det definieras inte heller i tillämpningsförordningen eller i en primärrättslig regel. I min bok Vara och tjänst vid sammansatta transaktioner – tolkning och tillämpning enligt mervärdesskattelagen och EU:s mervärdesskattedirektiv (från 2020 – eget förlag) anför jag att en analys av sammansatta transaktioner i momshänseende bör ske genom en undersökning dels av vad som bör anses utgöra sammansatta transaktioner, dels av vad som liknar sådana transaktioner och dels av vad som ibland kallas för sammansatta transaktioner, men som bör hållas utanför begreppet.

En av ledamöterna i betygsnämnden avseende Giacomo Lindgren Zucchinis disputation vid Örebro universitet den 30 september 2020, professor Robert Påhlsson,[2] har skrivit en anmälan av Lindgren Zucchini 2020 i Skattenytt nr 12/2020 (s. 856-859) – med rubriken Ett eller flera tillhandahållanden? Anmälan av Giacomo Lindgren Zucchini, Composite Supplies in the Common System of VAT. Han verkar acceptera idén från Henkow 2008 och i Lindgren Zucchini 2020 om att en rättsdogmatisk metod skulle vara den enda lämpliga för studier i ämnet mervärdesskatterätt. Jag följde disputationen via Zoom, och noterade att opponenten, professor Edoardo Traversa,[3] bland annat kritiserade att Lindgren Zucchini 2020 saknar en analys av frågan om sammansatta transaktioner tillhandahållna av fler än en person och att undersökningen i avhandlingen metodologiskt enbart består i en kasuistisk genomgång av EU-domar. Detta berör inte professor Påhlsson i sin anmälan, utan han försöker i stället motivera frånvaron av avgöranden om moms från Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) med att ”den svenska implementeringen” inte berörs på grund av att ”syftet med avhandlingen är att undersöka hur sammansatta tillhandahållanden behandlas i det EU-rättsliga mervärdesskattesystemet”. Professor Påhlsson har således inte förstått professor Traversas kritik och omfattningen av problemkomplexet sammansatta transaktioner i momshänseende, vilken är avsevärd eftersom det är ett odefinierat uttryck. Att EU-domstolens rättspraxis skulle räcka till för att ge problemkomplexet en seriös analys är ett alltför snävt perspektiv. Professor Traversa framförde ytterligare kritik, vilken bland annat bestod i att Lindgren Zucchini 2020 saknar resonemang om förfarandemissbruk (eng., *abusive practice*). Beträffande frågan om avdragsrättens betydelse för att undersöka sammansatta transaktioner i momshänseende uttrycker för övrigt professor Påhlsson i sin anmälan av avhandlingen – utan någon kommentar i övrigt därvidlag – bara att ”avdragsrätt omfattas inte heller av undersökningen”.

Lindgren Zucchini 2020 är skriven på engelska, och en uppmärksam läsare noterar att uttrycket *joint ventures* saknas däri, det vill säga det saknas ett beaktande av detta viktiga exempel på problemställningar avseende sammansatta transaktioner tillhandahållna av fler än en person vilka inte bildar ett rättssubjekt tillsammans. Angående *joint ventures* (jfr enkla bolag) kan ledning i stället återfinnas i Forssén 2013 utifrån nämnda bifråga däri. Med den frågan öppnade jag för fortsatt forskning om sammansatta transaktioner, genom att den gäller en problemställning avseende både skattesubjektet och skatteobjektet, beträffande konstnärligt skapande som sker i företagsformen enkelt bolag.[4] Jämför enkla bolag med *joint ventures*, vilket uttryck jag använder i titeln på min översättning till engelska av

”Det är först med den bortrationaliserade frågeställningen som civilrätten i form av immaterialrätten kommer in i sammanhanget, vilket professor Traversa också efterlyste.”

Forssén 2013: *Tax and payment liability to VAT in joint ventures and shipping partnerships* (www.forssen.com).

Att professor Påhlsson inte inser att analysen av sammansatta transaktioner i momshänseende har gjorts till en blott introvert studie i Lindgren Zucchini 2020 visar sig tydligt i dennes anmälan, genom att han framhåller exemplet i början av avhandlingen med ett arrangemang av en filmfestival som särskilt intressant för att beskriva problematiken med sammansatta transaktioner. Där är frågeställningen huruvida bestämningen av tillämplig momssats beträffande filmen, en måltid och ett glas vin innebär att en transaktion och en momssats ska fastställas eller om det föreligger tre olika transaktioner för vilka eventuellt olika momssatser gäller. Frågan som borde ha ställts är också den jag ställer genom bifrågan i Forssén 2013, nämligen vad som gäller beträffande själva filmskapandet och frågorna om undantag från skatteplikt föreligger eller vilken eller vilka skattesatser som är tillämpliga, om filmverket skapas av två eller flera personer. Dit når inte Lindgren Zucchini 2020, genom att Giacomo Lindgren Zucchini bortrationaliserade sådana fall från studien, för att i stället behandla problemkomplexet som om en sammansatt transaktion gäller skatteobjektet som en enda transaktion. Det är först med den bortrationaliserade frågeställningen som civilrätten i form av immaterialrätten kommer in i sammanhanget, vilket professor Traversa också efterlyste.

Juridisk semiotik, vissa rättspolitiska mål, språkfrågor och förfarandemissbruk

Jag gick för övrigt vidare med bifrågan i Forssén 2013, och har poängterat att det inte bara föreligger ett behov av att klarlägga om icke-rättssubjekt, såsom enkla bolag och partrederier i Sverige respektive sammanslutningar och partrederier i Finland, omfattas av huvudregeln i artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet om vem som är beskattningsbar person, vilket jag har upprepat,[5] och återkommer särskilt till nedan. I min artikel Juridisk semiotik och tecken på skattebrott i den artistiska miljön, JFT 5/2018 s. 307-328 (cit. Forssén 2018) har jag också pekat ”på vikten av att komplettera en rättsdogmatisk studie av sammansatta transaktioner på momsområdet med en analys baserad på juridisk semiotik”.[6]

Någon identifiering och genomgång av rättspolitiska mål görs inte i Lindgren Zucchini 2020. Ett sammanhållet momssystem, en enhetlig moms är ett rättspolitiskt mål med momsen enligt EU-rätten som borde ha berörts i avhandlingen. Jag får också nämna ytterligare två exempel på viktiga rättspolitiska mål i det hänseendet som saknas i avhandlingen: effektiv uppbörd av moms och principen om en neutral moms, vilka jag berör något nedan.

Professor Påhlsson anger i sin anmälan av Lindgren Zucchini 2020 att det ”strikt unionsrättsliga perspektivet” motiverar att avhandlingen är skriven på engelska. Det håller jag inte med om. I stället innebär det faktum att engelska är det enda språk som används i avhandlingen att möjligheten till en djupare tolkning av EU-målen har begränsats. I det hänseendet får jag exemplifiera med EU-målet C-216/97 (Gregg),[7] vilket jag också nämner i avsnitt 3.5 i Forssén 2020a på temat effektiv uppbörd. Eftersom någon identifiering och genomgång av rättspolitiska mål inte görs i Lindgren Zucchini 2020, saknas däri också helt resonemang om en effektiv uppbörd som ett rättspolitiskt mål med mervärdesskattedirektivet. I Forssén 2011 (s. 93) berörde jag med ”Gregg”-målet som ett exempel att franskan bör beaktas för exakthet vid tolkning av EU-domar. Jag hänvisade därvidlag i Forssén 2011 (s. 69) till professor Ulf Bernitz och Leo Mulders.[8] Engelska är, även efter Brexit, i likhet med exempelvis svenska och franska ett av de officiella språken inom EU. I EU-målet C-216/97 (Gregg) var rättegångsspråket i och för sig engelska, men det var, som jag berör i Forssén 2011 (s. 93) och återkommer till i Forssén 2013 (s. 72) och i Forssén 2020a (avsnitt 3.5), franskan som visade på att EU-domstolen framhåller uppbörden av momsen, det vill säga den mera generella betydelsen av neutralitetsprincipen

och inte begränsat till den specifika betydelsen debitering av moms som följer av den engelska språkversionen av domen. Detta visar enligt min uppfattning på faran av att överbetona engelskans betydelse för en avhandling i ämnet mervärdesskatt, såsom sker i Lindgren Zucchini 2020. Jag använde mig vid tolkningen av ”Gregg”-målet av Leo Mulders förslag i anfört arbete (s. 58) angående språkanvändningen för exakthet vid tolkning av EU-domar, det vill säga jag tolkade och redogjorde (på sidorna 92-94 i Forssén 2011) för den för aktuell fråga avgörande punkt 20 i målet på det egna språket svenska, på rättegångsspråket engelska och på franska. Då kunde jag göra bedömningen att frågan om uppbörden av moms bör sättas framför frågan om debiteringen av moms, när det gäller upprätthållandet av principen om en neutral moms enligt EU-rätten. Lindgren Zucchini 2020 är en svensk avhandling om moms, och det är en stor brist att den inte innehåller något i den löpande texten på svenska språket. Avhandlingen domineras helt av engelskan – franska eller något annat främmande språk för den delen förekommer inte heller däri. Leo Mulders varnar på nyss nämnda sida för det riskabla i att enbart hålla sig till ett språk vid noggrann läsning – ”close reading” – av EU-domar, vilket jag anser också visas genom mitt exempel.

Betydelsen av att i den svenska momsforskningen göra tolkningar av oklara begrepp i domar eller beslut från EU-domstolen även med beaktande av svenska, franska och, om möjligt, andra officiella språk i EU än engelskan visar sig också i att Lindgren Zucchini 2020 inleds i avsnitt 1.1, med rubriken *Background*, med en tolkning av två EU-mål enligt not 1 däri,[9] och att resultatet av tolkningen av dessa innebär att analysen av sammansatta transaktioner i momshänseende sedan sker genom deduktion och en kasuistisk genomgång enbart på engelska språket av EU-mål. Någon induktion som skulle utveckla kunskapen i ämnet uppnås därmed inte i Lindgren Zucchini 2020. I avsnitt 3.4.4 i avhandlingen, med rubriken *The Directionality of, and Participants in, a Single Supply*, anförs att det endast skulle förekomma som ett undantag att a *composite supply* – en sammansatt transaktion – omfattar även att en ersättning motsvaras av motprestationer från olika personer, och inte bara en motprestation från en person. Giacomo Lindgren Zucchini tolkar de båda EU-målen så att ”a composite supply” ska anses gälla skatteobjektet som ”a single supply”, en enda transaktion. Han anför att en definition kan uttolkas av vad som är en sammansatt transaktion av innebörd att ”A composite supply is a single supply that consists of various distinguishable parts that are combined to form a cohesive unit assessed as such for VAT purposes, even though at least some of those parts might constitute their own single supplies in other circumstances.” Utifrån den definitionen av ”composite supplies” uppställs i avsnitt 1.2, med rubriken *Aim and Research Questions*, genom deduktion, fem frågor för studien av uttrycket, men rättspolitiska mål med EU-rätten på området identifieras aldrig för analysen i Lindgren Zucchini 2020.

Jag anser att de båda EU-målen inte ger stöd för att formulera nämnda definition av vad som avses med en sammansatt transaktion – *a composite supply* – i momshänseende, och att problem angående sammansatta transaktioner tillhandahållna av fler än en person skulle kunna bortses från som undantagsfall. I den i not 1 i avsnitt 1.1 i avhandlingen anförda punkt 27 i målet C-208/15, där rättegångsspråket för övrigt är ungerska, ger EU-domstolen bara två exempel på vilka situationer som utgör *a single supply*. En läsning av den punkten på domens engelska, franska och svenska språkversioner visar inte att uttrycket endast i undantagsfall skulle omfatta att en ersättning motsvaras av motprestationer från olika personer. För övrigt anges i det avsnittet, att det, vid tillhandahållanden som görs av fler än en person, skulle vara oklart i vilken omfattning dessa måste vara beskattningsbara personer, för att ett sådant tillhandahållande ska kunna vara beskattningsbart. Frågan är dock ofullständigt ställd. I förstone gäller

den problematiken huruvida rättsliga figurer som inte utgör rättssubjekt omfattas av huvudregeln för vem som är beskattningsbar person enligt artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet. Jag har visat redan i Forssén 2013 att implementeringen av direktivbestämmelsen görs på olika sätt i de nationella momslagstiftningarna i Sverige respektive Finland, när det gäller icke-rättssubjekt, vilka ju kan bestå i konstellationer där inte bara beskattningsbara personer ingår, utan även vanliga privatpersoner kan ingå jämte dessa. Se mer om detta i Forssén 2013, bland annat i avsnitten 7.1.3.2, 7.1.3.3 och 7.2 däri.

I det andra EU-målet som åberopas i not 1 i avsnitt 1.1 i avhandlingen, C-117/11, där rättegångsspråket är engelska, anges, i den i noten anförda punkt 39 i domstolens *order* (beslut), endast att det följer av EU-domstolens rättspraxis att behandlingen av flera tjänster som ”a single supply” med nödvändighet leder till att den skattemässiga behandlingen blir annorlunda jämfört med den som tjänsterna hade givits om de hade tillhandahållits separat, varvid domstolen också anför att ett komplext tillhandahållande av tjänster bestående i flera delar inte med automatik liknar separata tillhandahållanden av dessa delar. Sålunda visar inte heller det målet att det enbart skulle gälla som ett undantag att uttrycket *a composite supply* även omfattar att en ersättning motsvaras av motprestationer från fler än en person.

Genom sin tolkning av de båda nämnda EU-målen i inledningen av sin avhandling har Giacomo Lindgren Zucchini tagit det introverta greppet att bortrationalisera sådana fall som jag beskriver ovan med exemplet om filmverk som skapas av fler än en person. Genom att behandla problemkomplexet som om en sammansatt transaktion gäller skatteobjektet som en enda transaktion, varvid problem angående sammansatta transaktioner tillhandahållna av fler än en person skulle kunna bortses från, når avhandlingen inte dithän. Eftersom sådana fall torde vara mycket omfattande, och borde ha lett till en empirisk undersökning därvidlag, anser jag att Giacomo Lindgren Zucchini har begränsat sin studie på ett icke godtagbart sätt, genom att behandla dem som undantagssituationer. Han borde ha gjort studien av förevarande svårbestämbara ämne förutsättningslöst genom en undersökning dels av vad som bör anses utgöra sammansatta transaktioner, dels av vad som liknar sådana transaktioner och dels av vad som ibland kallas för sammansatta transaktioner, men som bör hållas utanför begreppet.

En effektiv uppbörd av moms motverkas av förfarandemissbruk och rena bedrägerier – skattebrott – på momsområdet. Professor Traversas kritik om att frågor om förfarandemissbruk (eng., *abusive practice*) inte berörs i Lindgren Zucchini 2020 är av särskild betydelse för just frågor om en effektiv uppbörd av moms.

I min artikel Konkurrensfördelar med varuomsättningar efter momsfria omsättningar av varor i vissa lager och av finansiella tjänster, Balans Fördjupningsbilaga 1/2018 s. 3-10, visar jag hur särskilda regler i mervärdesskattedirektivet om varor i vissa lager kan användas för att sänka beskattningsunderlaget jämfört med enligt de allmänna bestämmelserna efter förvärv av en vara som har varit placerad i sådant lager, om kvittning skett under tiden varan fanns där av transaktioner avseende förvärvet vilka kan betecknas som sammansatta och som omfattas av undantag från skatteplikt enligt de särskilda reglerna. Jag anger att upprepade sådana transaktioner kan underkännas som fall av förfarandemissbruk. Av särskilt intresse är då hur privaträttsliga optioner bedöms. Jag antog att sådana skulle behandlas i Henkow 2008 utifrån undantaget från skatteplikt för tillhandahållande av finansiella tjänster i artikel 135.1 b-f i mervärdesskattedirektivet, men så skedde inte.

Efter Henkow 2008 tillkom under 2011 tillämpningsförordningen med bestämmelser om fastställande av föreskrifter för tillämpning av vissa regler i mervärdesskattedirektivet, såsom kapitel IV om beskattningsbara transaktioner i form av tillhandahållanden av tjänster enligt artiklarna 24-29 i direktivet, där artikel 9 i tillämpningsförordningen innebär att försäljningen av en option utgör ett tillhandahållande av tjänst enligt huvudregeln i artikel 24.1 i direktivet, om försäljningen är en transaktion inom

> ”Frågan är varför offentligt tryck såväl i Sverige som i någon annan EU-medlemsstat helt saknas i källmaterialet i Lindgren Zucchini 2020.”

tillämpningsområdet för artikel 135.1 f i direktivet. Ett sådant tillhandahållande av tjänster betraktas som skilt från de underliggande transaktioner till vilka tjänsterna hänför sig. Detta borde ha berörts i Lindgren Zucchini 2020, men där sker ingen tolkning av mervärdesskattedirektivet i förhållande till tillämpningsförordningen, utan det anges bara (på sidan 35) att tillämpningsförordningen finns.

Beträffande principen om en neutral moms som ett rättspolitiskt mål med momsen enligt EU-rätten får jag också nämna att jag i avsnitt 3.3 i Forssén 2020a anger att det av skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet anges att skattesatserna och undantagen från skatteplikt inte är helt harmoniserade, men att principen om en neutral moms ändå gäller så att liknande varor och tjänster belastas med lika stort skatteuttag inom varje medlemsstats territorium. Detta visar också att det inte bara är betänkligt med avseende på metodvalet att Lindgren Zucchini 2020 inte innehåller någon referens till Sonnerby 2010, eftersom analysen där gällde just principen om en neutral moms och den principen anses följa av bland annat artikel 1.2 i mervärdesskattedirektivet genom beståndsdelarna i mervärdesskatteprincipen, vilken uttrycker vad som avses med moms enligt EU-rätten.

Formella regler

Lindgren Zucchini 2020 innehåller ingenting om de formella reglerna i mervärdesskattedirektivet. Eftersom avdragsrätten, med huvudregeln därom i artikel 168 a), inte berörs i materiellt hänseende, får läsaren av avhandlingen anta att det också förklarar varför de formella bestämmelserna i artiklarna 178 a) och 226 i mervärdesskattedirektivet saknas, det vill säga om utövande av avdragsrätt – artikel 178 a) – och betydelsen därvidlag av att den beskattningsbara personen har mottagit en faktura som uppfyller kravet på fakturainnehåll enligt artikel 226. Det finns inga förklaringar i avsnitt 1.3 om avgränsningarna i Lindgren Zucchini 2020 till varför de formella reglerna i mervärdesskattedirektivet lämnas därhän. Även om det bortses från avdragsrätten materiellt och formellt sett, var det möjligt att problematisera direktivets skyldighetssida utifrån dess formella regler, genom att artiklarna 220 och 226 om en beskattningsbar persons skyldighet att säkerställa att en faktura utfärdas som uppfyller huvudregeln om fakturans innehåll för en skattepliktig transaktion och vissa undantagna transaktioner samt artikel 213 om skyldigheten för en beskattningsbar person att momsregistrera sig hade berörts. En sådan problematisering av direktivets skyldighetssida hade gjort avhandlingen användbar för rättstillämparna åtminstone i dessa hänseenden.

Källmaterial

De enda svenska avhandlingar i ämnet mervärdesskatt som nämns i Lindgren Zucchini 2020 är, som nämnts, Henkow 2008, Rendahl 2009, Papis-Almansa 2016 och Ek 2019. Det är bara 4 av 10 av de svenska avhandlingar i ämnet som har föregått Lindgren Zucchini 2020, varför det inte bara är användbarheten av forskningsresultatet som brister i avhandlingen, utan även den fullständighet som är bland de kriterier som alltjämt bör gälla för rättsvetenskapliga avhandlingar i Sverige saknas. Redan en genomgång av källförteckningen, vilken benämns *References* i Lindgren Zucchini 2020 och återfinns på sidorna 259-278 däri, visar på brister i källmaterialet, och jag stannar här vid att nämna något om offentligt tryck i det hänseendet.

Frågan är varför offentligt tryck såväl i Sverige som i någon annan EU-medlemsstat helt saknas i källmaterialet i Lindgren Zucchini 2020. Beträffande svenskt offentligt tryck saknar jag den om EU-rätten på momsområdet så informativa SOU 2002:74, Mervärdesskatt i ett EG-rättsligt perspektiv och även exempelvis SOU 1989:35, Reformerad mervärdeskatt m.m., och SOU 2006:90, På väg mot en enhetlig mervärdesskatt. Särskilt mot bakgrund av att skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet, som jag nämner ovan, inte nämns i Lindgren Zucchini 2020 får jag anföra att de båda sistnämnda utredningarna borde ha förmått Giacomo Lindgren Zucchini att göra så i sin avhandling. SOU 1989:35, som innebar ett

närmande av GML till EG:s sjätte mervärdesskattedirektiv (77/388/EEG), det vill säga till det viktigaste av de direktiv som var föregångarna till mervärdesskattedirektivet, ledde till ändringar i GML genom SFS 1990:576, bland annat av innebörd att en enhetlig momssats tillämpades i Sverige under år 1991. Därefter infördes successivt reducerade momssatser igen vid sidan av den generella, men frågan om att återinföra en enhetlig momssats togs upp ånyo i SOU 2006:90, vilket dock inte har lett till lagstiftning. Eftersom problemet med att harmonisera skattesatserna – och undantagen – återstår att lösa i EU:s gemensamma momssystem enligt skäl 7 i ingressen till mervärdesskattedirektivet, vilket jag också nämner ovan, borde SOU 1989:35 och SOU 2006:90 ha berörts i avhandlingen.

SOU 2002:74 borde också ha berörts i avhandlingen. Utredningen gällde terminologin i ML jämförd med EG:s sjätte mervärdesskattedirektivet. För att lösa problem med oklarheter i den svenskspråkiga översättningen av direktivtexten eller när termerna avviker från vad som har använts i andra språkversioner gör utredningen sammanvägningar (jfr sidan 49 i SOU 2002:74 Del 1), och då används direktivets term på svenska, engelska och franska. På sidorna 51-53 i SOU 2002:74 Del 1 finns en tabell över de grundläggande termerna på dessa språk i direktivet. Jag hade nytta av SOU 2002:74 i arbetet med mina avhandlingar, och får särskilt poängtera att utredningen tar med franskan för att lösa nämnda problem med terminologin. Utredningen SOU 2002:74 utgör ytterligare belägg för att det är betänkligt att endast engelskan används i Lindgren Zucchini 2020.

Giacomo Lindgren Zucchini har gått i vad jag i Balans fördjupning har benämnt forskarens matematikfälla (jfr Forssén 2020c), när han gör analysen av sammansatta transaktioner i momshänseende baserat på frågor uppställda genom deduktion av sin definition av uttrycket *a composite supply* – en sammansatt transaktion – i inledningen av Lindgren Zucchini 2020, och en kasuistisk genomgång av EU-domar. Han borde ha gjort analysen utifrån ett avsevärt bredare källmaterial och förutsättningslöst, genom en undersökning dels av vad som bör anses utgöra sammansatta transaktioner, dels av vad som liknar sådana transaktioner och dels av vad som ibland kallas för sammansatta transaktioner, men som bör hållas utanför begreppet. En studie som ger ny kunskap i ämnet ska på så sätt kunna leda till induktiva slutsatser.

BJÖRN FORSSÉN
Juris doktor, verksam som advokat i egen verksamhet i Stockholm.

Fotnoter

1) Se JFT 6/2020 s. 716-757. Cit. Forssén 2020a (tillgänglig i fulltext på www.forssen.com).

2) Professor Robert Påhlsson: professor vid Juridiska institutionen Handelshögskolan Göteborgs universitet.

3) Professor Edoardo Traversa: professor vid Université catholique de Louvain Louvain-la-Neuve, Belgien.

4) Jfr Forssén 2013, avsnitten 1.1.2, 2.8, 6.5, 6.6 och 7.1.3.6.

5) Jfr Forssén 2013, avsnitten 7.1.3.2 och 7.1.3.6 och dessutom Forssén 2019 s. 69 och 70 och Forssén 2020b s. 393 och 394.

6) Jfr Forssén 2018 s. 320.

7) EU-målet C-216/97(Gregg), ECLI:EU:C:1999:390.

8) Jfr s. 78 och 84 i Ulf Bernitz, Kapitlet EUROPARÄTTEN (s. 59-89) i Finna rätt Juristens källmaterial och arbetsmetoder (elfte upplagan), av Bernitz, Ulf, Heuman, Lars, Leijonhufvud, Madeleine, Seipel, Peter, Warnling-Nerep, Wiweka och Vogel, Hans Heinrich, Norstedts Juridik, Stockholm 2010 och s. 47 och 58 i Leo Mulders, Kapitlet Translation at the Court of Justice of the European Communities i The Coherence of EU Law, av Prechal, Sacha och van Roermund, Bert (redaktörer, Oxford University Press, Oxford 2008 (omtryck 2010).

9) EU-domstolens dom i mål C-208/15 (Stock '94), ECLI:EU:C:2016:936 resp. EU-domstolens *order* (beslut) i mål C-117/11 (Purple Parking and Airparks Services), ECLI:EU:C:2012:29.

Tre väsentliga frågeställningar

– rörande tillämpning av IFRS 17 på unit-linkedavtal

Den svenska försäkringsbranschen förbereder sig nu inför förstagångstillämpningen av *IFRS 17 Försäkringsavtal*. I det arbetet har ett antal frågeställningar aktualiserats avseende tillämpningen av standarden på den del av försäkringsrörelsen som benämns unit-linkedavtal. Eftersom uttrycklig och entydig vägledning för hur standarden ska tillämpas på sådana avtal i hög grad saknas redogör Henrik Persson i denna artikel för vad som kan vara god redovisningssed på området. Han hoppas i artikeln kunna ge vägledning för tillämpning på sådana avtal som är vanligt förekommande i olika varianter i Sverige på unit-linked-marknaden.

Text: **Henrik Persson**

Den svenska försäkringsbranschen förbereder sig nu inför förstagångstillämpningen av *IFRS 17 Försäkringsavtal*.[1] Finansinspektionen beslutade i oktober 2020 om nya koncernredovisningsregler för försäkringsföretag i Sverige och utifrån det går att dra slutsatsen att försäkringsföretag som tecknar unit-linkedavtal kommer beröras i stor utsträckning eftersom de ofta är dotterbolag till noterade företag, och därför behöver rapportera enligt IFRS för koncernredovisningsändamål.[2] Förhoppningen med den här artikeln är att bidra till redovisningsprinciper som leder till relevant och tillförlitlig information för användarna av de finansiella rapporterna där principerna tillämpas.[3]

Artikeln inleds med en beskrivning över hur unit-linkedavtal är utformade och den nuvarande redovisningspraxisen i Sverige för sådana avtal, som underlag för förståelsen för vilka omständigheter som får implikationer på en framtida tillämpning av IFRS 17. Därefter berörs tre frågeställningar som har identifierats ha stor bäring för hur avtalen ska redovisas och värderas.

Bakgrund om unit-linkedavtal

I Sverige är det vanligt att pensionsåtaganden tryggas genom fondförsäkringsavtal hos livförsäkringsföretag, där värdet på utfästelsen knyts till värdet på ett underliggande fondandelsinnehav (”unit-linkedavtal”), för vilket försäkringstagaren, snarare än försäkringsgivaren (livförsäkringsföretaget), står hela den finansiella risken. Dessa avtal är i praktiken pensionssparprodukter, där ett fondförmögenhetsvärde byggs upp under en sparandefas. Vanligtvis kombineras själva sparandet i ett sammansatt avtal med en eller flera riskförsäkringskomponenter, såsom för dödsfall och långvarig sjukdom, där en total premie betalas som omfattar både sparande- och riskförsäkringskomponenterna. De tillhörande riskförsäkringskomponenterna kan den anställde i viss utsträckning välja till eller ta bort när avtalet ingås eller under löptiden. I enlighet med vad *Transition Resource Group* (”TRG”)[4] kommunicerade efter sitt möte i september 2018 är utgångpunkten i denna artikel att det är den anställde som är försäkringstagaren ur ett IFRS 17-perspektiv, baserat på ett antagande om att det är han eller hon som kan utnyttja avtalsenliga valmöjligheter (optioner), står de finansiella riskerna som är förknippade med avtalet och erhåller förmånerna som betalas ut. I vissa fall har dock arbetsgivaren rätt att utforma hela eller delar av riskförsäkringsskyddet.

Under sparandefasen betalar försäkringstagaren eller dennes arbetsgivare[5] in regelbundna premier, som betraktas som engångspremier i serie snarare än delbetalningar av en tidsbestämd premie. Denna fas upphör vid det som inträffar först av pensionering, dödsfall, återköp eller flytt av avtalet till annan försäkringsgivare. Vid försäkringstagarens pensionering (”tidpunkt z”) upphör inbetalningen av premier, en utbetalningsfas inleds och sparandet börjar successivt avvecklas, antingen över en bestämd tidsperiod eller tills vidare, livsvarigt, som en annuitet.

I ett unit-linked avtal betalas ofta en gemensam premie för sparkomponenten och riskförsäkringskomponenterna, där de senare faktureras ”inom premieutrymmet”, vilket innebär att premien för sparkomponenten blir en residual mellan den totala premien och premien för riskförsäkringskomponenterna. Ifrån denna sparkomponent tas olika administrativa avgifter ut; det kan vara fasta avgifter, en premieavgift (som en andel av premien) och kapitalavgifter (som en andel av sparkapitalet), för att täcka försäkringsföretagets driftskostnader. Försäkringsgivarna har normalt en avtalad rätt att justera riskpremierna för riskförsäkringskomponenterna och administrationsavgifterna för sparkomponenten vid förutbestämda tidpunkter, men gör i praktiken detta ofta på årlig eller månatlig basis, för enkelhets skull. Vid dessa tidpunkter kan försäkringsgivarna omvärdera de risker som de utställda försäkringarna exponerar dem för och prissätta om riskförsäkringspremierna utifrån denna omvärdering.

”Den första och mest grundläggande frågeställningen rör huruvida riskförsäkringskomponenter kan separeras och redovisas skilda från sparkomponenten i ett sammansatt avtal.”

Riskförsäkringskomponenter i unit-linkedavtal

Livförsäkringsföretagen i Sverige erbjuder ett omfattande utbud av unit-linkedavtal, i en mängd olika varianter av tillhörande riskförsäkringskomponenter, valmöjligheter och garantier, varav kan nämnas:

- Premiebefrielse: vid långvarig sjukdom eller nedsatt arbetsförmåga betalar försäkringsgivaren sparpremien åt försäkringstagaren, för att undvika att sparandet avbryts eller att försäkringen sägs upp på grund av obetald premie.
- Återbetalningsskydd: eventuella efterlevande till försäkringstagaren erhåller hela det ackumulerade sparkapitalet i unit-linkedavtalet i händelse av dödsfall under sparandefasen eller utbetalningsfasen. Sparkapitalet utbetalas under en fördefinierad tidsperiod.
- Livsfallsskydd (om återbetalningsskydd saknas): i händelse av att den försäkrade överlever en viss fördefinierad tidpunkt (pensionering) är denne berättigad till andelar av tillgängligt sparkapital från andra försäkringstagare inom samma riskgrupp som inte överlever. Detta görs i form av tilldelning av ytterligare fondandelar (arvsvinster) enligt bolagens dödlighetsantaganden. Omvänt, om försäkringstagaren dör innan försäkringen upphör, delas dennes ackumulerade sparkapital mellan övriga försäkrade i form av ytterligare fondandelar till dem.

Den nuvarande redovisningen av unit-linkedavtal

Det nuvarande ramverket för finansiell rapportering[6] tillämpar de svenska livförsäkringsföretagen på ett sätt som innebär att sparkomponenten (”depositionsdelen” i IFRS 4) i de sammansatta unit-linkedavtalen redovisas separat från riskförsäkringskomponenterna i dem, vilket är tillåtet under vissa förutsättningar enligt uppdelningsreglerna (”un-bundling”) i *IFRS 4 Försäkringsavtal*. Det vill säga, sparkomponenten i ett avtal redovisas i enligt med IAS 39/IFRS 9, medan riskförsäkringskomponenterna redovisas enligt IFRS 4 och de kompletterande nationella reglerna i lag (1995:1560) om årsredovisning för försäkringsföretag och Finansinspektionens föreskrifter. En gemensam redovisning av riskförsäkrings- och sparkomponenterna i ett kombinerat avtal har enligt den nuvarande praxisen inte ansetts spegla den ekonomiska substansen i avtalet.

Enligt reglerna i IFRS 4 p 10 är försäkringsgivare *tvungna* att separera sparkomponenten och redovisa den skilt från försäkringskomponenten om den kan värderas separat (det vill säga utan att ta hänsyn till försäkringsdelen), *och* om försäkringsgivarens redovisningsprinciper inte i övrigt kräver att den redovisar alla förpliktelser och rättigheter som uppkommer ur sparkomponenten. Uppdelning är *tillåten, men inte nödvändig*, om försäkringsgivaren kan värdera sparkomponenten separat, *men* dess redovisningsprinciper kräver att den redovisar alla förpliktelser och rättigheter som uppkommer ur sparkomponenten, oavsett värderingsgrunden som används för dessa rättigheter och förpliktelser. Uppdelning är uttryckligen *förbjuden* om en försäkringsgivare inte kan värdera sparkomponenten separat från försäkringskomponenten.

Frågeställningar rörande IFRS 17 och unit-linkedavtal

Tre frågeställningar har identifierats avseende hur IFRS 17 ska tillämpas på unit-linkedavtal:

1. reglerna för uppdelning av spar- och försäkringskomponenter,
2. i vilken utsträckning försäkringsrisk överförs från försäkringstagaren till försäkringsgivaren och
3. reglerna för fastställande av kontraktsgränserna och täckningsperiod.

Frågeställningarna kan var för sig och tillsammans få vittgående konsekvenser för livförsäkringsföretagens finansiella rapportering vid tillämpning av den nya standarden. Svaren ges utifrån en avvägning mellan vägledning för så många avtal som möjligt och tillräckligt detaljerade vägledningar beaktande specifika omständigheter och avtalsvillkor.

”I ett sammansatt unit-linkedavtal är karaktären på de finansiella riskerna i sparkomponenten helt oberoende av försäkringsriskerna i riskförsäkrings-komponenterna.”

Uppdelning av sparkomponenten och riskförsäkringskomponenter som ingår i unit-linkedavtal (”un-bundling”)

Den första och mest grundläggande frågeställningen rör huruvida riskförsäkringskomponenter kan separeras och redovisas skilda från sparkomponenten i ett sammansatt avtal. Enligt en framtida tillämpning av IFRS 17 p 11(b) och den tillhörande vägledningen i B31 och 32 ska en sparkomponent separeras från försäkringskomponenter om, och endast om, sparkomponenten

- är *distinkt*, med vilket menas att sparkomponenten och riskförsäkringskomponenterna inte i hög grad är inbördes relaterade (”highly inter-related”) och
- säljs, eller skulle kunna säljas, separat på samma försäkringsmarknad.

Sparkomponenten och försäkringskomponenten anses i hög grad inbördes relaterade om försäkringsgivaren inte kan värdera den ena komponenten utan att beakta den andra *eller* om försäkringstagaren inte kan åtnjuta förmånerna av en komponent i avtalet utan den andra. Komponenterna anses inte vara distinkta, om värdet på en komponent i avtalet förändras när värdet på den andra komponenten förändras eller, om komponenten i avtalet förfaller eller upphör, så leder det till att den andra komponenten också förfaller eller upphör samtidigt. Uppdelningsreglerna som introduceras i IFRS 17 kan mycket väl föranleda en ändring i den nuvarande redovisningen, framförallt i de fall att ingen skulle köpa endast riskförsäkringskomponenterna – särskilt premiebefrielsekomponenter – utan den tillhörande sparkomponenten; sådana riskförsäkringskomponenter är ofrånkomligen vidhäftade en sparkomponent hänförligt till pensionssparandet[7].

1.1. Samspelet mellan komponenterna i ett sammansatt unit-linkedavtal

I ett sammansatt unit-linkedavtal är karaktären på de finansiella riskerna i sparkomponenten helt oberoende av försäkringsriskerna i riskförsäkringskomponenterna. Det innebär att komponenterna exponerar försäkringsgivaren för helt olika påverkan på de framtida kassaflödena i avtalen. Riskförsäkringskomponenter säljs, prissätts och hanteras separat av försäkringsgivarna; det är endast för att underlätta administrationen av ett sammansatt försäkringsskydd åt den anställde som riskförsäkringskomponenterna erbjuds i ett avtal tillsammans med en sparkomponent. Den sammansatta produkten har utformats för att åstadkomma en kommersiell effekt i form av ett kontinuerligt sparande åt försäkringstagaren (den anställde) som inte avbryts i händelse av olika försäkringsfall, såsom långvarig sjukdom, och som tillhandahåller ett skydd för efterlevande förmånstagare vid dödsfall. Som en integrerad del i detta kontinuerliga sparande knyts därför ett antal riskförsäkringskomponenter som enligt vedertagen praxis också ingår i det sammansatta skydd som arbetsgivare ofta erbjuder som en del av ersättningarna till de anställda.

Flytt eller återköp av den underliggande sparkomponenten före tidpunkten z innebär normalt att de tillhörande riskförsäkringskomponenterna upphör samtidigt[8]. Däremot upphör riskförsäkringskomponenter såsom sjukförsäkring och premiebefrielse i händelse av fribrevsläggning, eller inträde i utbetalningsfasen, medan sparkomponenten finns kvar.

Ovan beskrivna omständigheter är starka indikatorer på att försäkringstagaren inte kan åtnjuta förmånerna i den ena komponenten i avsaknad av den andra (till exempel att försäkringstagaren inte kan åtnjuta försäkringsförmånerna i premiebefrielseförsäkringen i avsaknad av en tillhörande sparkomponent) och att komponenterna i övrigt inte är distinkta. *Spar- och riskförsäkringskomponenterna bör i sådana fall därför ses som ömsesidigt beroende, vilket innebär att hela det sammansatta avtalet ska redovisas enligt IFRS 17, utan någon uppdelning.* Dock kan det finnas omständigheter och villkor i de enskilda avtalen som gör att spar- och riskförsäkringskomponenter kan anses vara distinkta och som därför motiverar en fortsatt uppdelning.

2. Överföring av väsentlig försäkringsrisk

Frågan gäller en enkel, men vanligt förekommande produkt, med en sparkomponent till vilken man kan välja, eller välja bort ett återbetalningsskydd och om produkten innebär att en väsentlig försäkringsrisk (livsfallsrisk) överförs från försäkringstagaren till försäkringsgivaren. De som väljer bort återbetalningsskyddet är berättigade till tilldelning av arvsvinster, medan de som väljer till det inte blir tilldelade några arvsvinster[9]. En sådan sammansatt produkt, bestående av en sparkomponent, med en tillhörande riskförsäkringskomponent i form av livsfallsrisk under sparande- och utbetalningsfaserna, väcker frågan huruvida riskförsäkringskomponenten överför en så pass betydande försäkringsrisk (i det här fallet långlevnadsrisk) att produkten ska definieras som ett försäkringsavtal[10].

2.1. Definitionen på betydande försäkringsrisk

En **försäkringsrisk** är *betydande* om – och endast om – **en försäkrad händelse** skulle föranleda försäkringsgivaren att betala ytterligare belopp som är väsentliga i något scenario, förutom i sådana scenarier som saknar kommersiell substans (d v s utan märkbar effekt på det finansiella i transaktionen). Om ett **försäkringsfall** skulle medföra väsentliga ytterligare betalningar i ett scenario med kommersiell substans, skulle förutsättningarna i detta fall vara uppfyllda även om det skulle vara extremt osannolikt att den försäkrade händelsen inträffar. Dessutom överför ett avtal betydande försäkringsrisk endast om det finns ett scenario med kommersiella substans i vilket försäkringsgivaren riskerar en förlust. De ytterligare betalningarna avser nuvärdet av de tillkommande belopp som skulle betalas i händelse av att försäkringsfall inträffar. Det är upp till försäkringsföretagen att bedöma graden av väsentlighet i försäkringsrisker som överförs, på kontraktsnivå. Av detta följer att en försäkringsrisk kan vara väsentlig, även om sannolikheten för en väsentlig förlust för en portfölj eller grupp av kontrakt är minimal.

En grundläggande förutsättning för att det ska vara fråga om ett försäkringsavtal är att försäkringstagaren ska vara exponerad mot en risk, i detta fall risken att han eller hon dör, redan innan avtal tecknas; den får inte skapas genom ingåendet av försäkringsavtalet[11]. Dessutom måste försäkringstagaren riskera att drabbas av en förlust (som försäkringsgivaren ska kompensera för) på grund av ett försäkringsfall under försäkringsperioden. Att försäkringstagaren inte riskerar att lida en förlust (som försäkringsgivaren ska kompensera för) *innan* avtal tecknas är inte relevant för den bedömningen, utan det handlar om att förlusten kan uppkomma under tiden de omfattas av försäkringsskyddet.

2.2 Vari ligger försäkringsrisken i ett sammansatt spar- och riskförsäkringskomponentavtal?

Villkoren för livsfallsrisk anger att i händelse av den försäkrades dödsfall före förfall (tidpunkten z) tillfaller dennes sparkapital försäkringsgivaren, som i sin tur fördelar det i form av arvsvinster till överlevande försäkringstagare inom samma riskgrupp enligt förutbestämda tariffer[12]. Dock fördelas inte sparkapitalet från avlidna till överlevande krona-för-krona utan enligt de förutbestämda tarifferna som har beräknats utifrån antaganden om förväntad dödlighetsintensitet inom gruppen. Försäkringsgivarna kan normalt omvärdera och prissätta om tarifferna regelbundet. Tilldelade arvsvinster krediteras försäkringstagarnas sparkonton i form av ytterligare fondandelar, både under sparandefasen och under utbetalningsfasen. Syftet med arvsvinster är att kunna betala ut livslånga pensioner, genom att på ett systematiskt och beräknat sätt fördela ut försäkringskapital till dem som överlever baserat på ett antagande om dödlighet, vilket finansieras med kapitalet från dem som avlider.

Arvsvinster tilldelas enligt fastställda tariffer som beräknats utifrån förväntningar om dödlighet i olika åldrar och kön; antingen per individ, riskklass eller på portföljnivå. Varje individ erhåller dock en individuell dödlighet baserat på deras ålder och kön. Enligt avtalsvillkoren kan försäkringsgivaren som regel ändra tariffen efter eget gottfinnande och när som helst (beaktat eventuella kommersiella begränsningar), men detta görs ofta med regelbundna intervall (till exempel en gång per år). Försäkringsgivarna strävar ofta efter att löpande kalibrera tarifferna så att det blir ett ”nollsummespel”, med tillägg för en liten riskmarginal för att fånga osäkerheten som är kopplad till dödligheten eller täcka bolagets kapitalkostnader. Vid bestämmande av tariffen beaktar försäkringsgivaren risken för hur många försäkrade i varje ålderskategori och för respektive kön som överlever tidpunkten z. Försäkringsgivaren har som regel en avtalad rätt att ändra tariffen för långlevnadsrisken på produktnivå, snarare än på avtalsnivå. Under sparandefasen motsvarar tariffen för långlevnadsrisk i normalfallet mellan ett par promille och ett par procent av det ackumulerade sparkapitalet.

2.3. Försäkringsfall

Ett försäkringsfall uppkommer alltså om försäkringstagaren överlever avtalets gräns, vilket för den här produkten innebär att försäkringsgivaren, utöver det ackumulerade sparkapitalet, måste betala ut arvsvinster till den försäkrade. Arvsvinster tilldelas mellan försäkringstagarna inom avtalsgruppen, oavsett hur många som faktiskt dör varje period. Försäkringsgivaren måste alltså tilldela

försäkringsförmåner i form av arvsvinster enligt tarifferna, oavsett om någon dör under perioden, även i de fall de inte har kunnat inhämta sparkapital från de avlidna i samma utsträckning. Teoretiskt sett skulle, om inte en enda person skulle dö inom en avtalsgrupp, och därmed inget pensionskapital alls inflyta till försäkringsgivaren, försäkringsgivaren få stå för samtliga kostnader för arvsvinsterna.

2.4. Bedömning av försäkringsrisken

Det ovan beskrivna sammansatta avtalet kan alltså överföra en väsentlig försäkringsrisk från försäkringstagaren till försäkringsgivaren: om en försäkrad överlever tidpunkten z kommer ersättningsbeloppet som ska betalas ut till denne (återbetalning av den egna sparkomponenten som ett tidsbestämt belopp, eller en annuitet, samt ackumulerade arvsvinster) att vara väsentligt högre än vad som betalas ut i händelse av att försäkringsfall *inte* inträffar (det vill säga den försäkrade dör innan tidpunkten z, då ju inget utbetalas), eftersom hela det ackumulerade sparkapitalet i så fall tillfaller försäkringsgivaren. Därför kan kriterierna i IFRS 17 B19 och B21[14] anses som uppfyllda: fram till och med försäkringen förfaller finns det ett scenario med kommersiell substans, som exponerar försäkringsgivaren för en förlust (att mindre sparkapital från avlidna inhämtas än förväntat medan arvsvinster betalas ut enligt tarifferna). Ställningstagandet till om kriterierna ifråga är uppfyllda måste dock göras utifrån respektive avtalsgrupp och vid vilken tidpunkt försäkringsföretaget har möjlighet att omvärdera risken för dödsfall inom den gruppen och justera tarifferna utifrån det. Det kan också vara så att risken för dödsfall och utbetalning av arvsvinster är mycket låg, eller rentav försumbar, för försäkrade som är yngre eller medelålders, medan desto högre för försäkrade som har uppnått hög ålder. I de fallen blir det en bedömningsfråga om avtalen innehåller en väsentlig försäkringsrisk eller inte, beroende på hur länge redan fastställda arvsvinster behöver tillföras innan försäkringsföretaget har rätt att ändra dessa och arvsvinsternas storlek beroende på ålder.

2.5. Avtal med återbetalningsskydd men utan rätt till arvsvinster

I detta fall utgick vi ifrån en sparprodukt utan återbetalningsskydd men som berättigade till arvsvinster; ett avtal *med* 100 % återbetalningsskydd, men utan rätt till arvsvinster, behöver dock inte vara ett försäkringsavtal (såvida det inte finns riskförsäkringskomponenter kopplade till det som ska redovisas tillsammans med sparkomponenten), eftersom ett sådant avtal inte skulle exponera försäkringsgivaren för ett scenario, där försäkringsgivaren skulle betala ett högre försäkringsbelopp om försäkringsfall inträffar än om försäkringsfall inte inträffar.

3. Kontraktsgränser, täckningsperioder, redovisning och värdering

En viktig frågeställning rör unit-linkedavtal där försäkringstagaren betalar månatliga premier för en sparkomponent, med en tillhörande, årligt förnybar, riskförsäkringskomponent. Det kan till exempel vara en dödsfallsrisk som ger eventuella efterlevande en förutbestämd andel av, eller hela, det underliggande fondvärdet i händelse av förmånstagarens död. Under förutsättning att avtalet ska redovisas som ett enda, sammansatt försäkringsavtal och att väsentlig försäkringsrisk överförs (så att avtalet ska redovisas enligt IFRS 17) uppkommer fråga om det är möjligt att fastställa en årlig bortre kontraktsgräns, trots att den tillhörande sparkomponenten fortsätter att löpa tills vidare, och i så fall hur lång täckningsperioden är. Den bortre kontraktsgränsen måste fastställas för att avgöra vilka framtida kassaflöden som ska beaktas i värderingen av avtalet, och täckningsperioden avgör bland annat över vilken period som vinstmarginalen (”contractual service margin”) i avtalet ska tjänas in.

3.1. Fastställande av den bortre kontraktsgränsen

Enligt IFRS 17 p 34 ska den bortre kontraktsgränsen i ett försäkringsavtal fastställas till den tidpunkt då försäkringsgivaren kan omvärdera riskerna för exponeringen mot den enskilde försäkringstagaren och, som en följd av det, har en avtalad rätt att ändra premien eller förmånerna på ett sätt som fullt ut reflekterar dessa risker *eller* vid den tidpunkt då försäkringsgivarens skyldigheter att tillhandhålla försäkringsavtalstjänster (”insurance contract services”) upphör. För en identifierad *portfölj av avtal* ska gränsen sättas vid den tidpunkt då försäkringsgivaren kan omvärdera riskerna för exponeringen i portföljen och som en följd av det, har en avtalad rätt att ändra premien eller förmånerna på ett sätt som fullt ut reflekterar dessa risker, under förutsättning att premierna inte har satts med beaktande av riskexponeringar *efter* denna tidpunkt[14].

För kollektivavtalade tjänstepensioner som tryggas med unit-linked avtal finns det skillnader i hur länge riskpremierna är låsta och hur lång tid i förväg försäkringsgivaren måste meddela förestående ändringar. För individuella tjänstepensionsavtal sätter försäkringsgivarna ofta de administrativa avgifterna för sparkomponenterna med ett långt perspektiv, för att säkerställa att de täcker omkostnaderna på sikt. Tarifferna för arvsvinster sätts ofta, men inte alltid, utifrån riskexponeringar för en lite längre period, som beaktar långsiktiga dödlighetstrender eller dylikt, för att undvika alltför frekventa

> ”En viktig frågeställning rör unit-linkedavtal där försäkringstagaren betalar månatliga premier för en sparkomponent, med en tillhörande, årligt förnybar, riskförsäkringskomponent.”

justeringar. Däremot är det inte en utjämnad tariff över avtalets förväntade längd utan en åldersberoende tariff som sätts utifrån den faktiska åldern på de försäkrade. Sådana omständigheter måste beaktas när man fastställer vid vilken tidpunkt man har rätt att omvärdera sina riskexponeringar och utifrån det justera premier och förmåner.

Frågan blir sålunda var den bortre kontraktsgränsen ska sättas: vid antingen tidpunkten a), när den årliga riskförsäkringskomponenten förnyas (kort kontraktsgräns), eller b), när sparkomponenten förväntas upphöra, på grund av slututbetalning, återköp, dödsfall eller flytt (lång kontraktsgräns).

3.2. En lång eller kort kontraktsgräns?

Man skulle kunna se ett kombinerat avtal, med en sparkomponent som löper tills vidare och med en årlig förnybar riskförsäkringskomponent, som en serie på varandra följande avtal som ska redovisas som en enda sammanhängande enhet, eftersom den övergripande kommersiella effekten som avses åstadkommas är ett ackumulerat pensions- eller sparkapital under den försäkrades arbetsliv genom ett kontinuerligt, regelbundet investerande av inbetalda premier. Den försäkrades och försäkringsgivarens rättigheter och skyldigheter i denna sammansatta avtalsserie är oupplösligt knutna till de underliggande fondandelarna. Med ett sådant synsätt skulle de förväntade framtida kassaflödena, både från sparkomponenten och riskförsäkringskomponenterna, fram till den tidpunkt som förväntas inträffa först av slutbetalning, återköp, dödsfall eller flytt av det sparade kapitalet till annat försäkringsföretag därför ingå i den initiala värderingen av avtalet.

Dock kan försäkringsgivaren för ett sådant kombinerat avtal som regel omvärdera försäkringsrisken och prissätta om den vid tidpunkten för de årliga förnyelserna. Därför ska den bortre kontraktsgränsen för det kombinerade avtalet sättas vid den första årliga förnyelsen av riskförsäkringskomponenten. Som en följd av detta ska försäkringsgivaren endast inkludera förväntade kassaflöden från spar- och riskförsäkringskomponenterna fram till den första årliga förnyelsen i värderingen av försäkringsskulden. Detta förutsätter dock att avgifterna för investerings- och förvaltningstjänster gällande sparkomponenten också kan justeras av försäkringsgivaren under denna ettårsperiod – om dessa avgifter är fasta enligt avtalet under en längre period än ett år, ska kontraktsgränsen sättas vid denna senare tidpunkt då avgifterna kan ändras, baserat på en förnyad riskbedömning.

3.3. Efterföljande redovisning och värdering

En tillhörande fråga – givet att avtalen är att anse som kortfristiga – är hur de ska redovisas när tidpunkten för den bortre kontraktsgränsen infaller. En tolkning är att de fortsätter att redovisas i balansräkningen tills samtliga försäkringsåtaganden har utslocknat eller levererats, alla försäkringsavtalstjänster har utförts (inklusive förvaltningen av sparkapitalet) och hela vinstmarginalen har tjänats in. Efterföljande sparpremier och riskförsäkringskomponenter fram till den därpå nästkommande kontraktsgränsen redovisas som nya avtal. En sådan redovisning skulle dock medföra att ett mycket stort antal avtal, som till sin natur egentligen är ett enda, redovisas samtidigt, vilket kommer att skapa en mycket stor administrativ börda. En alternativ tolkning är, att om försäkringstagaren förnyar avtalet vid den årliga förnyelsetidpunkten, så rullas det ackumulerade sparkapitalet vidare till nästa period, med en ny riskförsäkringskomponent vidhäftad, som tillsammans bildar ett nytt, sammansatt avtal. Det tidigare redovisade avtalet upphör alltså att redovisas (”derecognition”), och ett nytt sammansatt avtal redovisas i stället, med det ackumulerade sparkapitalet och en ny, årligt förnybar, riskförsäkringskomponent. Denna redovisningsprincip skulle vara väsentligt mindre resurskrävande att administrera, och kanske bättre spegla den ekonomiska substansen i avtalet, men är förmodligen svårare att förena med reglerna för upphörande av redovisning av försäkringsavtal enligt IFRS 17[15]. *Dock bör den kunna accepteras, under förutsättning att den resulterar i en redovisning*

”Avslutningsvis kan sägas att det är sannolikt att IFRS 17 kommer att medföra en ändring i hur avtal sammansatta av en sparkomponent och en eller flera riskförsäkringskomponenter ska redovisas i Sverige.”

och värdering som är identisk, eller snarlik, den som den första tolkningen skulle resultera i.

3.4. Täckningsperioden

Täckningsperioden är den period under vilken företaget tillhandahåller försäkringsavtalstjänster som är hänförliga till alla de premier som erhålls inom kontraktsgränserna. För ett sammansatt avtal avser det såväl tillhandahållandet av försäkringsskydd för försäkrade händelser som genereringen av avkastning på och förvaltningen av de underliggande investeringskomponenterna å försäkringstagarens vägnar (”investment-related services”).

Enligt den omarbetade IFRS 17-standarden (Bilaga A) sammanfaller inte alltid kontraktsgränsen med försäkringens täckningsperiod; det kan vara så att försäkringsföretag ska tillhandahålla förvaltningstjänster av sparkapital från premier som har inbetalats inom kontraktsgränsen under en efterföljande period, som kan vara betydande. I detta fall ger riskförsäkringskomponenten försäkringsskydd ett år i taget, medan sparkomponenten löper vidare till den tidpunkt som inträffar först av pensionering, återköp, dödsfall och flytt. Täckningsperioden för sparkomponenten inkluderar samtliga investerings- och förvaltningstjänster som förväntas tillhandahållas fram till pensioneringen och därefter under utbetalningsfasen[16]. Denna period är sannolikt avsevärt längre än det årliga försäkringsskydd som riskförsäkringskomponenten ger och sträcker sig bortom den bortre kontraktsgränsen.

Avslutning

Avslutningsvis kan sägas att det är sannolikt att IFRS 17 kommer att medföra en ändring i hur avtal sammansatta av en sparkomponent och en eller flera riskförsäkringskomponenter ska redovisas i Sverige. Det är därför nödvändigt att ta ställning i dessa frågor i god tid, beaktande den återstående förberedelsetiden inför förstagångstillämpningen räkenskapsår som börjar 1 januari 2023 och den omräkning av jämförelsetal och öppningsbalanser som standarden föreskriver. Ställningstagandena i artikeln kan sammanfattas enligt följande:

- Sparkomponenterna kommer att redovisas tillsammans med riskförsäkringskomponenterna som ett sammansatt avtal i större utsträckning än idag, eftersom un-bundlingreglerna är annorlunda beskaffade i IFRS 17 än de i IFRS 4.
- Förekomsten av arvsvinster, som är en kompensation till försäkringstagaren för risken att sparkapitalet tillfaller försäkringsgivaren i händelse av dödsfall och som utgår till överlevande i sammansatta avtal, innebär normalt att en väsentlig långlevnadsrisk överförs från försäkringstagaren till försäkringsgivaren.
- För avtal med 100 procent återbetalningsskydd (och sålunda utan arvsvinster), överförs dock normalt ingen försäkringsrisk (såvida det inte finns några ytterligare riskförsäkringskomponenter eller garantier i avtalet).
- Den bortre kontraktsgränsen sätts vid den tidigaste tidpunkt då både de finansiella riskerna och försäkringsriskerna för en portfölj av avtal kan omvärderas och prissättas om, under förutsättning att inga riskexponeringar efter denna tidpunkt beaktas vid omprissättningen. Den bör därför bli relativt kort.
- En förenklad redovisningsprincip bör kunna tillämpas för avtal med kort kontraktsgräns för att underlätta den administrativa bördan, under förutsättning att den inte resulterar i ett väsentligt annorlunda resultat.

HENRIK PERSSON
auktoriserad revisor och redovisningsspecialist på Deloitte.

Fotnoter

1) Det bör noteras att EU ännu inte har godkänt standarden för tillämpning av företag som tillämpar IFRS-förordningen. EFRAG har publicerat utkast till godkännande ("endorsement") den 30 september 2020. Det saknas fortfarande en officiell svensk översättning av standarden.

2) Se ändringsföreskriften FFFS 2020:24 med tillhörande beslutspromemoria.

3) Se *IAS 8 Redovisningsprinciper, ändringar i uppskattningar och bedömningar samt fel* paragraf 10.

4) Transition Resource Group för IFRS 17 var ett forum i IASBs regi som syftade till att diskutera tillämpningsfrågor samt identifiera behov av ytterligare förtydliganden, utbildningsmaterial eller vägledning inför implementering av standarden. Totalt hölls fyra TRG-möten mellan februari 2018 och april 2019. Se https://cdn.ifrs.org/-/media/feature/meetings/2018/september/trg-insurance/trg-for-ic-meeting-summary-september-2018.pdf, punkt 28 – 30 för detaljer.

5) I tjänstepensionsavtal är det oftast arbetsgivaren som är försäkringstagare medan den anställde är den försäkrade eller förmånstagaren.

6) Lag (1995:1560) om årsredovisning i försäkringsföretag, IFRS 4 Försäkringsavtal, RFR 2 Redovisning för juridiska personer och Finansinspektionens föreskrifter om årsredovisning i försäkringsföretag (FFFS 2019:23).

7) Det är värt att notera att TRG på mötet i september 2018 också konstaterade att inkluderandet av en premiebefrielsekomponent i ett sammansatt avtal med en sparkomponent innebär att det blir ett försäkringsavtal (se punkt 27 (c) (i).

8) Se IFRS 17 B32 (b) om vad som kännetecknar komponenter som är ömsesidigt beroende.

9) Arvsvinster utgår dock på svansrisksumman under utbetalningsfasen på livslånga avtal med återbetalningsskydd som omfattar den fasen.

10) Avtal som är exponerade för livsfallskydd är avtal utan återbetalningsskydd (men som berättigar till arvsvinster) och avtal med livslångt återbetalningsskydd under utbetalningsfasen.

11) Se IFRS 17 B11 om kravet på att försäkringsgivaren måste acceptera att överta en försäkringsrisk från försäkringstagaren, som denne var exponerad för redan innan avtalet ingicks och B18 – 19 om att försäkringsfall måste kunna medföra minst ett scenario där försäkringsgivaren betalar försäkringsersättningar som är väsentliga, för att det ska vara fråga om ett försäkringsavtal.

12) Detta avser avtal utan återbetalningsskydd. För livslånga avtal med återbetalningsskydd under utbetalningsfasen fortsätter betalningarna under en viss period till de efterlevande förmånstagarna. Den så kallade svansrisksumman frigörs emellertid direkt till försäkringsgivaren.

13) B19 och B21 anger att ett avtal anses överföra väsentlig försäkringsrisk från försäkringsgivaren till försäkringstagaren endast om det finns ett scenario med kommersiell innebörd som innebär att det finns en risk att försäkringsgivaren drabbas av en förlust i form av betalningar av försäkringsersättningar. Dessa tillkommande betalningar fastställs som nuvärdet av de tillkommande belopp som betalas i händelse av att försäkringsfall inträffar jämfört med om försäkringsfall inte inträffar.

14) Se IFRS 17 p 34 b(ii).

15) Enligt IFRS 17 p 74 ska ett försäkringsavtal upphöra att redovisas när – och endast när – det löper ut (det vill säga när de avtalsenliga åtagandena har utförts eller upphör att gälla) eller förändras till sin grundläggande karaktär på så sätt som beskrivs i paragraf 72.

16) Enligt Appendix A till IFRS 17 omfattar täckningsperioden den period under vilket försäkringsföretaget tillhandahåller försäkringsavtalstjänster avseende samtliga premier i avtalet, både spar- och riskpremier.

Bli en del av FAR!

Är du anställd på en revisions- eller redovisningsbyrå, men inte auktoriserad? Då kan du bli basmedlem i FAR och ta del av en mängd förmåner.

Som basmedlem får du:

- Rabatt på FAR Online, litteratur och utvalda utbildningar
- Tidningarna Balans och Resultat digitalt
- Medlemspris på FAR:s aktualitetsdagar
- FAR:s nyhetsbrev för ekonomer
- Medlemsrådgivning (mot tillägg) och Karriärrådgivning

Ansök idag!

Läs mer på far.se/basmedlem